

Nr 107

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om vapenfri tjänst m. m.; given Stockholms slott den 25 mars 1966.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

dels anta härvid fogade förslag till

- 1) lag om vapenfri tjänst,
  - 2) lag om ändrad lydelse av 21 kap. 20 § brottsbalken,
  - 3) lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän,
  - 4) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),
  - 5) lag om ändrad lydelse av 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74),
  - 6) lag om ändrad lydelse av 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688),
  - 7) lag om ändrad lydelse av 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83),
  - 8) lag angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnplikstjänstgöring m. m.,
  - 9) lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester,
- dels bifalla de förslag i övrigt om vilkas avlåtande till riksdagen departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Sven Andersson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en omläggning av den vapenfria tjänsten. Förslaget innebär att de vapenfrias tjänstgöring inte betraktas som värnplikstjänstgöring utan träder i stället för denna som en särskild tjänsteplikt.

Frågor om tillstånd till vapenfri tjänst prövas av en nyinrättad nämnd, vapenfrinämnden, vars beslut kan överklagas hos Kungl. Maj:t. Arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer vilket slag av tjänstgöring som de vapenfria skall fullgöra och har tillsyn över de vapenfrias utbildning och tjänstgöring. Tjänstgöringen förläggs i princip utanför krigsmakten. Den vapenfrie är under tjänstgöringen inte att anse som krigsman och blir därför inte underkastad för krigsman gällande straffbestämmelser. Vapenfria får samma förmåner i fråga om avlöning, familjebidrag, grupplivförsäkring m. m. som värnpliktiga i allmänhet.

Kostnaderna för vapenfriverksamheten — bortsett från kostnaderna för vapenfrinämnden — föreslås belasta elfte huvudtiteln. För de närmaste tre budgetåren bestrids emellertid kostnaderna övergångsvis slutligt från fjärde huvudtiteln.

De grundläggande bestämmelserna för den vapenfria tjänsten har samlats i en särskild lag om vapenfri tjänst, som fr. o. m. den 1 oktober 1966 ersätter den nuvarande lagen den 26 mars 1943 om vapenfria värnpliktiga. Den föreslagna reformen medför vidare ändringar i brottsbalken m. m.

1) Förslag
till
Lag
om vapenfri tjänst

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 §.

Värnpliktig äger enligt denna lag erhålla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om bruk av vapen mot annan icke är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom.

Värnpliktig som erhållit tillstånd till vapenfri tjänst benämnes vapenfri tjänstepliktig.

2 §.

Vapenfri tjänstepliktig skall fullgöra tjänst, som är betydelsefull för samhället, såsom

- a) brandtjänst inom civilförsvaret,
- b) reparationstjänst vid järnvägarna, statens vattenfallsverk eller televerket,
- c) hälsovårds- eller sjukvårdstjänst inom det allmänt civila medicinalväsendet,
- d) ekonomi- eller expeditionstjänst vid statlig eller kommunal förvaltning.

Vapenfri tjänstepliktig får icke åläggas att tjänstgöra inom krigsmakten, om han icke förklarat sig villig därtill.

3 §.

Vapenfri tjänstepliktig får icke övas i bruk av vapen eller åläggas bära vapen eller ammunition.

Söker den som fullgör värnpliktstjänstgöring tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst och har han icke tidigare gjort sådan ansökan, äger bestämmelsen i första stycket tillämpning på honom till dess ansökningen avgjorts slutligt. Lämnas ansökningen utan bifall, skall tjänstgöring under den tid då bestämmelsen varit tillämplig på den värnpliktige icke tillgodoräknas honom som fullgjord värnpliktstjänstgöring.

4 §.

Arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer vilket slag av tjänstgöring som vapenfri tjänstepliktig skall fullgöra.

Styrelsen har tillsyn över vapenfria tjänstepliktigas utbildning och tjänstgöring.

Tjänstgöringstid m. m.

5 §.

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra femhundrafyrtio dagar. Tjänstgöringen kan fördelas i omgångar över hela värnpliktstiden.

Inkallas värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. eller 28 § värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967), får även vapenfri tjänstepliktig kallas till tjänstgöring. Tjänstgöringstiden får icke överstiga etthundraåttio dagar, om tjänstgöringen föranledes av inkallelse av värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. värnpliktslagen.

Om tillgodoräkning av fullgjord värnpliktstjänstgöring vid beräkning av tiden för tjänstgöring enligt denna lag och av fullgjord vapenfri tjänst vid beräkning av tiden för värnpliktstjänstgöring meddelar Konungen bestämmelser.

6 §.

Arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer när vapenfri tjänstepliktig skall tjänstgöra. Styrelsen äger överlåta denna uppgift på annan statlig myndighet i fråga om tjänstgöring där.

7 §.

Som tjänstgöringstid tillgodoräknas tid under vilken vapenfri tjänstepliktig varit frånvarande från tjänstgöring till följd av sjukdom eller skada vartill tjänstgöringen kan antagas ha varit orsak.

Konungen äger bestämma, att tid för frånvaro från tjänstgöring av annan anledning än som avses i första stycket får tillgodoräknas som tjänstgöringstid.

8 §.

Vapenfri tjänstepliktig skall efterkomma kallelse till tjänstgöring. Är han av laga förfall hindrad att inställa sig, skall han så snart det kan ske anmäla förfallet till den som utfärdat kallelsen.

Vapenfri tjänstepliktig skall ställa sig till efter rättelse de tjänstgöringsföreskrifter som meddelas av arbetsmarknadsstyrelsen eller myndighet hos vilken han tjänstgör.

9 §.

Ändras vapenfri tjänstepliktigs postadress skall han genast vidtaga sådan åtgärd att postförsändelse från arbetsmarknadsstyrelsen eller myn-

dighet hos vilken han tjänstgör kan komma honom till handa utan dröjsmål.

Vapenfri tjänstepliktig skall utkvittera postförsändelse från arbetsmarknadsstyrelsen eller myndighet hos vilken han tjänstgör, taga del av försändelsens innehåll samt på anmodan lämna myndigheten de upplysningar som fordras om personliga förhållanden av betydelse för hans tjänstgöring.

Prövning av tillståndsärende m. m.

10 §.

Ansökan om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst prövas av vapenfrinämnden, som består av ordförande och sex andra ledamöter. För ledamot skall finnas ersättare. Ordförande och ersättare för honom skall vara eller ha varit innehavare av domarämbete. Vid hinder för ordföranden tjänstgör ersättare för honom som ordförande.

Konungen utser ledamöter och ersättare för viss tid.

11 §.

Vapenfrinämnden är beslutför när minst fem ledamöter, bland dem ordföranden eller ersättare för honom, äro närvarande. Som nämndens beslut gäller den mening varom de flesta förena sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

12 §.

Rättegångsbalkens bestämmelser om jäv mot domare gälla i tillämpliga delar ledamot av vapenfrinämnden.

13 §.

Vapenfrinämnden äger återkalla tillstånd till vapenfri tjänst, när den tjänstepliktige ansöker därom eller ändrade förhållanden annars föranleda det.

Nämnden äger även utan ansökan besluta att värnpliktig skall fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring.

Ansvarsbestämmelser m. m.

14 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som olovligen avviker eller uteblir från tjänstgöringsstället, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

Begås brott som avses i första stycket under beredskapstillstånd eller när riket är i krig, dömes till böter eller fängelse i högst två år.

15 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som under tjänstutövning är så påverkad av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel, att hans förmåga att

fullgöra tjänsten måste antagas vara nedsatt, dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

16 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som av försummelse, oförstånd eller oskicklighet åsidosätter vad som åligger honom enligt reglemente, instruktion eller annan allmän bestämmelse, särskild föreskrift eller tjänstens beskaffenhet, dömes, om ej gärningen är särskilt belagd med straff, till böter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år.

17 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som utan laga förfall underlåter att fullgöra skyldighet enligt 9 §, dömes till böter högst femhundra kronor.

Lämnar han vid fullgörande av sådan skyldighet uppsåtligen eller av grov oaktsamhet oriktig uppgift, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

18 §.

Begår vapenfri tjänstepliktig brott som avses i 14—16 §§ och är brottet att anse som ringa, kan han i stället för straff meddelas tillrättavisning i form av

varning,

åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräkningsarbete eller annan särskild uppgift (extratjänst),

förbud att under viss bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom förlägningsområde eller, om han icke är förlagd inom sådant område, utom bostaden (utgångsförbud).

19 §.

Befogenhet att meddela vapenfri tjänstepliktig tillrättavisning tillkommer civilförsvars-, brand- eller arbetschef, som är underkastad ämbetsansvar, i fråga om underställd personal.

Innan någon meddelar tillrättavisning, skall han vid förhör med den felande lämna denne tillfälle att förklara sig.

20 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som meddelats tillrättavisning, äger begära omprövning av tillrättavisningen. Om han tjänstgör hos statlig myndighet, skall omprövning begäras hos denna och i annat fall hos arbetsmarknadsstyrelsen.

Meddelad tillrättavisning skall omedelbart gå i verkställighet.

Om åtal väckes innan tillrättavisning verkställts till fullo, skall verkställigheten upphöra. Detsamma gäller om tjänstgöringen upphör.

21 §.

Uteblir vapenfri tjänstepliktig utan anmält laga förfall från tjänstgöring, som ålagts honom, eller avviker han olovligen därifrån, skall han på framställning av myndighet, som kallat honom till tjänstgöringen, omedelbart hämtas på egen bekostnad genom polismyndighetens försorg.

Besvär

22 §.

Talan mot beslut av vapenfrinämnden föres hos Kungl. Maj:t genom besvär.

Mot beslut i ärende om omprövning av tillrättavisning får talan ej föras.

Tillämpningsföreskrift

23 §.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966, då lagen den 26 mars 1943 (nr 121) om vapenfria värnpliktiga skall upphöra att gälla.

Den nya lagen gäller även för den som före lagens ikraftträdande erhållit tillstånd till vapenfri tjänst. Härvid skall följande iakttagas.

1. Uttagning till tjänstgöring enligt äldre lag skall bestå. Den som uttagits till tjänstgöring vid krigsmakten skall dock bli överförd till tjänstgöring utanför krigsmakten, om han begär det.

2. Äldre bestämmelser om utbildningstid gälla för den som börjat tjänstgöra före den nya lagens ikraftträdande.

2) Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 21 kap. 20 § brottsbalken

Härigenom förordnas, att 21 kap. 20 § brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

21 kap.

20 §.

Krigsmän äro enligt denna balk de vilka såsom officerare, underofficerare, underbefäl eller meniga äro anställda vid krigsmakten, värnpliktiga samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Krigsmän äro ock, i den mån Konungen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest äro anställda vid krigsmakten eller förbundet sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Om någon åtnjuter ledighet som ej är begränsad till kortare tid än två månader, anses han icke tjänstgöringsskyldig. Närmare bestämmelser om vad som avses med krigsmakten meddelas av Konungen.

Krigsmän äro enligt denna balk de vilka såsom officerare, underofficerare, underbefäl eller meniga äro anställda vid krigsmakten, värnpliktiga *som ej fått tillstånd till vapenfri tjänst* samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Krigsmän äro ock, i den mån Konungen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest äro anställda vid krigsmakten eller förbundet sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Om någon åtnjuter ledighet som ej är begränsad till kortare tid än två månader, anses han icke tjänstgöringsskyldig. Närmare bestämmelser om vad som avses med krigsmakten meddelas av Konungen.

De som — — — — — särskild tjänsteplikt.
Krigsman, som — — — — — till denne.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

3) Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom förordnas, att 14 § lagen den 30 juni 1948 om disciplinstraff för krigsmän¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

14 §.

För mindre — — — — — fartyget (landgångsförbud).

Begår till vapenfri tjänst uttagen krigsman som icke står under militärt befäl förseelse som avses i 21 kap. 11, 14 eller 18 § brottsbalken och är förseelsen att anse som ringa, må den felande i stället för straff åläggas tillrättavisning i form av varning, extratjänst eller utgångsförbud enligt vad i första stycket sägs.

Ej må — — — — — eller tjänstbarhet.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

---

¹ Senaste lydelse av 14 § se 1964: 170.

4) Förslag

till

L a g**om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)**

Härigenom förordnas, att 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***66 §.**

Rätt att — — — — — sådan rätt.

Tillrättavisningsrätt mot — — — — — för örlogsdepå.

Såvitt angår — — — — — å hemvärdet.

Tillrättavisningsrätt mot krigsman som är uttagen till vapenfri tjänst tillkommer civilförsvars-, brand- och arbetschef i fråga om underställd personal.

68 §.

Vill någon begära omprövning av honom ålagd tillrättavisning, skall han skriftligen eller muntligen göra framställning därom hos närmast högre befattningshavare som har bestraffningsrätt. *Till vapenfri tjänst uttagen krigsman, som icke står under militärt befäl, har att göra sådan framställning hos befälhavaren för det försvarsområde inom vilket han är förlagd.*

Vill någon begära omprövning av honom ålagd tillrättavisning, skall han skriftligen eller muntligen göra framställning därom hos närmast högre befattningshavare som har bestraffningsrätt.

69 §.

Ålagd tillrättavisning — — — — — i verkställighet.

Om, innan tillrättavisning till fullo verkställts, åtal väckes eller disci-

Om, innan tillrättavisning till fullo verkställts, åtal väckes eller disci-

¹ Senaste lydelse av 66, 68 och 69 §§ se 1949: 364.

plinstraff ålägges för samma förseelse, skall verkställigheten upphöra. Detsamma gäller, om den tillrätta- visade upphör att stå under militärt befäl *eller, vad beträffar krigsman som uttagits till vapenfri tjänst och icke står under militärt befäl, om tjänstgöringen upphör.*

plinstraff ålägges för samma förseelse, skall verkställigheten upphöra. Detsamma gäller, om den tillrätta- visade upphör att stå under militärt befäl.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

5) Förslag

till

L a g**om ändrad lydelse av 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74)**

Härigenom förordnas, att 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

13 §.

Ej må utan tillstånd av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av överbefälhavaren tjänstgöring i civilförsvaret åläggas någon å sådan tid, att han därigenom hindras fullgöra honom på grund av värnplikt eller såsom hemvärnsman eller eljest åvilande skyldighet att tjänstgöra vid krigsmakten.

Ej må utan tillstånd av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av överbefälhavaren tjänstgöring i civilförsvaret åläggas någon å sådan tid, att han därigenom hindras fullgöra honom på grund av värnplikt eller såsom hemvärnsman eller eljest åvilande skyldighet att tjänstgöra vid krigsmakten. *Ej heller må utan tillstånd av Konungen vapenfri tjänstepliktig åläggas civilförsvarsplikt så att han därigenom hindras fullgöra vapenfri tjänst.*

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

6) Förslag

till

L a g

om ändrad lydelse av 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688)

Härigenom förordnas, att 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

8 §.

Kommer riket — — — medgiva (*tjänsteplikt för medicinalpersonal*).

Den som fullgör militärtjänst är undantagen från tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Den som fullgör militärtjänst eller vapenfri tjänst är undantagen från tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

---

¹ Lagen omtryckt 1966: 52.

7) Förslag

till

L a g

om ändrad lydelse av 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83)

Härigenom förordnas, att 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Den som på grund av värnplikt eller civilförsvarsplikt tages i anspråk för tjänstgöring vid krigsmakten är undantagen från tjänsteplikt, så ock civilförsvarspliktig under tid då tjänstgöring i civilförsvaret utgör hinder för tjänstepliktens fullgörande.

Den som på grund av värnplikt eller civilförsvarsplikt tages i anspråk för tjänstgöring vid krigsmakten är undantagen från tjänsteplikt, så ock civilförsvarspliktig under tid då tjänstgöring i civilförsvaret utgör hinder för tjänstepliktens fullgörande. *Från tjänsteplikt är även den undantagen som fullgör vapenfri tjänst.*

Den som — — — — — allmän tjänsteplikt.

Beträffande den — — — — — allmän tjänsteplikt.

Om synnerliga — — — — — av tjänsteplikt.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

8) Förslag

till

L a g

angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m.

Härigenom förordnas, att 2 § lagen den 14 oktober 1939 om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.

Skall arbetstagaren fullgöra värnpliktstjänstgöring, som är till tiden i lag bestämd och skall pågå mer än tre månader, vare arbetsgivaren utan hinder av vad i 1 § stadgas berättigad att på grund därav skilja arbetstagaren från hans anställning, därest vid arbetsavtalets ingående överenskommit att anställningen skall upphöra vid *värnpliktstjänstgöringens* början. I övrigt vare förbehåll, varigenom inskränkning göres i rätt som enligt denna lag tillkommer arbetstagaren, icke bindande.

Skall arbetstagaren fullgöra värnpliktstjänstgöring *eller vapenfri tjänst*, som är till tiden i lag bestämd och skall pågå mer än tre månader, vare arbetsgivaren utan hinder av vad i 1 § stadgas berättigad att på grund därav skilja arbetstagaren från hans anställning, därest vid arbetsavtalets ingående överenskommit att anställningen skall upphöra vid *tjänstgöringens* början. I övrigt vare förbehåll, varigenom inskränkning göres i rätt som enligt denna lag tillkommer arbetstagaren, icke bindande.

Arbetstagaren är — — — — — tjänstgöringens början.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

9) Förslag

till

L a g

angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester

Härigenom förordnas, att 7 § lagen den 17 maj 1963 om semester¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7 §.

Semester utgår — — — — — en dag.

Med dag, — — — — — nittio dagar;

d) fullgjort sådan i 27 § värnpliktslagen eller med stöd därav föreskriven militärövning om högst sextio dagar, som ej är beredskapsövning eller direkt ansluter sig till första tjänstgöring, dock att av tid för militärövning högst sextio dagar under varje kvalifikationsår må räknas arbetstagaren till godo; eller

d) fullgjort sådan i 27 § värnpliktslagen eller med stöd därav föreskriven militärövning om högst sextio dagar, som ej är beredskapsövning eller direkt ansluter sig till första tjänstgöring, *eller fullgjort motsvarande vapenfri tjänst*, dock att av tid för militärövning *eller vapenfri tjänst* högst sextio dagar under varje kvalifikationsår må räknas arbetstagaren till godo; eller

e) efter det — — — — — till godo.

Dag, under — — — — — arbete utförts.

I fall — — — — — till arbetet.

Om förlängd — — — — — särskild lag.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1966.

¹ Senaste lydelse av 7 § se 1964: 100.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 11 mars 1966.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, EDENMAN, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, fråga angående *lag om vapenfri tjänst m. m.* samt anför.

Inledning

Frågan om behandlingen av de s. k. samvetsömma har länge varit föremål för överväganden. 1898 års värnpliktskommitté fann sig inte kunna förorda rätt till befrielse från vapenövning för samvetsömma. Kungl. Maj:t utfärdade emellertid år 1902 ett cirkulär, enligt vilket vederbörande truppförbandschefer bemyndigades att efter utredning förordna att värnpliktig, som hyste allvarliga samvetsbetänkligheter mot att fullgöra vapentjänst, skulle användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet. År 1920 tillkom den första lagen i ämnet, sedan vid ett flertal riksdagar väckts motioner om att samvetsömma måtte beredas tillfälle att i stället för militär tjänstgöring fullgöra civilt arbete för statens räkning. Enligt 1920 års lag kunde värnpliktig få tillstånd antingen att tjänstgöra vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller att utföra civilt arbete för statens räkning. 1920 års lag avlöstes år 1925 av en ny lag i ämnet. Enligt denna kunde för vapenfri tjänst åberopas inte bara på religiös övertygelse grundade betänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning utan också etiska betänkligheter. Efter en ändring år 1940 i 1925 års lag kunde civilt arbete åläggas vapenfria värnpliktiga såväl inom försvaret som eljest för statens räkning. Nu gällande *lag den 26 mars 1943 (nr 121) om vapenfria värnpliktiga* (1943 års lag) utarbetades på grundval av ett betänkande, avgivet av särskilda sakkunniga — 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga (SOU 1942: 15).

Redan vid tillkomsten av 1943 års lag uppmärksammades de problem
2 — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 107*

som uppkommer till följd av att vissa vapenfria vägrar att utföra även civilt arbete som anvisas dem. Bl. a. framhölls från de sakkunnigas sida, att frihetsstraff inte var en lämplig form för statens reaktion mot insubordinationsbrott, som inte hade annan grund än samvetets bud. Andra lagutskottet (L²U 1943: 12) förklarade sig i sitt av riksdagen godkända utlåtande dela den uppfattningen, att den som ansåg sig berättigad att använda vapen för att främja sina egna, sin grupp eller sin sekts mål men hyste betänkligheter mot att använda vapen till försvar för samhället inte borde åtnjuta dess respekt för betänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. I utlåtandet anfördes vidare bl. a. att anspråk på respekt för samvetesskäl, som gick utanför de gränser som förnuft och etik uppställer, självfallet inte kunde tillmötesgå. Motioner med begäran om utredning för att åstadkomma lämpligare behandling av nu ifrågavarande värnpliktiga behandlades av såväl 1958 års A-riksdag (II: 356, L¹U 1958: 22) som 1959 års riksdag (II: 82, L¹U 1959: 7). En motion av samma innebörd väcktes vid 1963 års riksdag (II: 448, L²U 1963: 55). 1958 års riksdag övervägde särskilt möjligheterna att tillskapa en sådan ordning att anledning för de värnpliktiga att vägra fullgöra tjänstgöringen föll bort. Bl. a. ifrågasattes att ombilda den vapenfria tjänsten till en ren arbetstjänst. Riksdagen fann emellertid att det kunde befaras att ifrågavarande värnpliktiga skulle komma att vägra att underkasta sig även en sådan arbetstjänst. Riksdagen ansåg därför att arbete och kostnader inte borde läggas ned på en närmare utredning om en dylik ombildning. Vid 1959 års riksdag framhölls att nära nog alla, som vägrar att utföra vapenfri tjänst, tillhör sekten Jehovas vittnen och att det, såvitt avser dessa, torde vara ställt utom varje tvivel att de inte kommer att frivilligt fullgöra en av samhället ålagd tjänstgöringsskyldighet i någon form. 1963 års riksdag ansåg inte möjligt att helt befria värnpliktsvägrarna från tjänstgöringsskyldighet. Icke heller de vid 1959 och 1963 års riksdagar väckta motionerna föranledde någon riksdagens åtgärd.

I andra motioner vid 1963 års riksdag (I: 169, II: 203) upptogs emellertid också fråga om översyn av 1943 års lag i vad angår arten och omfattningen av tjänstgöringen för de vapenfria värnpliktiga. Andra lagutskottet, som inhämtade yttranden från överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen, föreslog (L²U 1963: 55) att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning av möjligheterna att utvidga området för de vapenfria värnpliktigas tjänstgöring, varvid samtidigt frågan om tjänstgöringens längd för dessa värnpliktiga borde övervägas. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen (rskr 1963: 278).

I riksdagens år 1962 församlade revisorers berättelse togs frågan om fördelning av kostnaderna för vapenfria värnpliktigas tjänstgöring upp. Revisorerna påtalade, att av de myndigheter utanför krigsmakten som tog vapenfria i anspråk endast domänstyrelsen betalade för denna arbetskraft.

Revisorerna fann detta förhållande otillfredsställande och begärde ett tillrättaläggande. Statsutskottet fann i utlåtande 1963: 124 i likhet med revisorerna rimligt att de myndigheter, särskilt affärsdrivande verk, som anlitade vapenfri arbetskraft, i princip belastades med utgifterna för denna, och hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge tillkänna vad utskottet anfört. Riksdagen fattade beslut i enlighet med utskottets hemställan.

I anledning härav beslöt Kungl. Maj:t den 6 december 1963 att låta utreda frågan om tjänstgöringsförhållandena för vapenfria värnpliktiga m. m. I anförande till statsrådsprotokollet nämnda dag anförde jag. Utredningen bör i första hand undersöka möjligheterna att vidga området för de vapenfria värnpliktigas tjänstgöring och framlägga förslag hur utbildningen för dessa värnpliktiga bör anordnas. Utgångspunkterna för utredningen skall därvid vara, att målet för utbildningen är att de vapenfria värnpliktiga skall kunna fylla en lucka inom totalförsvaret. Vid sina överväganden rörande den förlängda tjänstgöring i förhållande till övriga värnpliktiga som vapenfria värnpliktiga skall fullgöra bör utredningen samråda med 1960 års värnpliktsutredning och beakta de förslag som denna utredning kan komma att lägga fram om tjänstgöringens längd för skilda värnpliktskategorier och om sättet för tjänstgöringsskyldighetens uttagande. Utredningen bör vidare pröva frågan om bestridande av kostnaderna för de vapenfria värnpliktiga som tas i anspråk av myndighet utanför krigsmakten.

I särskilda framställningar har berörts frågor med anknytning till de aktuella spörsmålen. Sålunda väcktes i riksdagen under år 1964 motioner (I: 133 och II: 164 samt II: 112) angående de vapenfria värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden och behandlingen av samvetsömma värnpliktiga. I motionerna I: 133 och II: 164 önskades en prövning av möjligheterna att låta de vapenfria värnpliktiga tjänstgöra inom ett vidare fält än totalförsvaret. Motionen II: 112 tog upp frågan om behandlingen av de värnpliktiga som vägrar fullgöra även vapenfri tjänst. Motionerna föranledde ingen annan åtgärd än att de enligt beslut av riksdagen överlämnades till utredningen (rskr 1964: 328). Till utredningen har vidare under år 1965 överlämnats en av Norrbottens läns landsting gjord framställning rörande garantier för att visst antal vapenfria värnpliktiga skall tillhandahållas som vårdare i ambulanstjänst i Boden och Luleå.

De av mig tillkallade sakkunniga — 1964 års utredning rörande vapenfria värnpliktiga (vapenfriutredningen)¹ — har numera slutfört sitt uppdrag och lagt fram betänkande med förslag till lag om vapenfria tjänstepliktiga m. m. (SOU 1965: 71).

Över betänkandet har efter remiss yttranden avgivits av Svea hovrätt,

¹ Chefredaktören Frans Nilsson, ordförande, regeringsrådet Åke Paulsson och riksdagsmanen Einar Rimmerfors.

hovrätten för Nedre Norrland, kriminalvårdsstyrelsen, styrelsen för internationell utveckling (SIDA), överbefälhavaren, cheferna för armén, marinen och flygvapnet, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets intendenturverk, militärpsykologiska institutet, 1964 års inskrivnings- och personalredovisningsutredning, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen efter hörande av dess sjukvårdsberedskapsnämnd, statens handikappråd, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, luftfartsstyrelsen, statskontoret, rikskontrollverket, riksantikvarieämbetet, domänstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, arbetsmarknadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, statens brandinspektion, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, samtliga domkapitel, universitetskanslersämbetet, universitetet i Uppsala, departementsutredningen, justitieombudsmannen, militieombudsmannen, överstyrelsen för Svenska röda korset, Svenska stadsförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska personaltjänstföreningen, Centerns ungdomsförbund, Högerns ungdomsförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen, Riksförbundet landsbygdens folk (RLF), Sveriges lantbruksförbund, Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund (SSU), styrelsen för Sveriges förenade studentkårer, Sveriges frikyrkoråd och Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan.

Jag anhåller nu att få ta upp frågan om vapenfri tjänst till närmare behandling.

Nuvarande förhållanden

Enligt 1 § 1943 års lag kan värnpliktig, för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd, få fullgöra värnpliktstjänstgöringen som vapenfri värnpliktig. Den som får tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst är enligt 2 § befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen och ammunition. Enligt samma paragraf tas den vapenfrie ut till sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller tjänstgöring vid civilförsvaret eller, när omständigheterna påkallar det, till expeditions-, yrkes- eller handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten. Möjlighet föreligger även till uttagning för civilt arbete utom krigsmakten för statens eller kommuns räkning. Fler-talet vapenfria tas ut till civilförvarstjänst eller till reparationstjänst vid statens järnvägar eller statens vattenfallsverk. Ett relativt litet antal vapenfria gör arbetstjänst och disponeras i krig av civilförsvarsstyrelsen. Uttagning förekommer till sjukvårdstjänst vid krigsmakten men numera inte till expeditions-, yrkes- eller handräckningstjänst. Vapenfria läkare och medicine kandidater åläggs med stöd av krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688) särskild försvarsmedicinsk assistenttjänstgöring, till vilken de fördelas av medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd. Freds-

utbildningen äger som regel rum inom det tjänstgöringsområde för vilket uttagning skett. Vapenfria värnpliktiga, som uttagits till linjereparations-tjänst vid statens vattenfallsverk, fullgör dock en del av fredstjänstgöringen inom annat område.

Alltsedan 1920 års vapenfrilag har det ansetts att de vapenfrias tjänstgöringstid bör vara längre än övningstiden för värnpliktiga i allmänhet. Därigenom har man ansett sig kunna skapa rimliga garantier mot missbruk av den undantagslagstiftning som det är fråga om utan att fördenskull tillägget kan bedömas utgöra eller för de vapenfria framstå som ett straff. Beträffande de före 1943 års lagstiftning gällande bestämmelserna angående längden av de vapenfrias tjänstgöring hänvisas till vapenfriutredningens betänkande (s. 68—69). Enligt 3 § 1943 års lag är vapenfri värnpliktig skyldig att för sin utbildning tjänstgöra en tredjedel längre tid än den som enligt 27 § 1 mom. A. värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967) är föreskriven för värnpliktiga i allmänhet. Denna tredjedelsregel skall om möjligt iakttas även vid inkallelse av vapenfria under beredskap och krig. Den sammanlagda fredstjänstgöringen omfattar f. n. 394 dagar för värnpliktiga i allmänhet. Befälsuttagna har längre tjänstgöringsskyldighet. Den vapenfrie värnpliktiges sammanlagda tjänstgöring omfattar emellertid alltid 525 (394 + 131) dagar, och denna tid är uppdelad på en första tjänstgöringsomgång av 405 dagar och tre omgångar om vardera 40 dagar. Detta dagantal gäller alltså även för den som ursprungligen tagits ut för befälsutbildning under förutsättning att tillståndet att göra vapenfri tjänst givits innan han hunnit påbörja någon vapentjänst. Enligt 6 § 1943 års lag äger Kungl. Maj:t besluta om och i vilken omfattning avkortning i tjänstgöringstid skall äga rum med hänsyn till redan fullgjord tjänstgöring. Avkortning blir aktuell när någon får tillstånd till vapenfri tjänst efter att ha påbörjat värnplikts-tjänstgöring eller när sådant tillstånd återkallas eller ändras. Närmare bestämmelser om avkortningen finns inte utfärdade utan Kungl. Maj:t beslutar i varje särskilt fall. Praxis är f. n. följande. Värnpliktiga i allmänhet och underbefälsuttagna tillgodoräknas vid övergång till vapenfri tjänst all föregående tjänstgöring i vapentjänst. En värnpliktig som vid övergången fullgjort första tjänstgöring (304 dagar) och två repetitionsövningar om vardera 30 dagar skall således göra vapenfri tjänst under (525 - 364 =) 161 dagar. Även underofficers- och officersuttagna får vid övergång till vapenfri tjänst räkna sig till godo tidigare vapentjänst men med den modifieringen att tjänstgöringen som vapenfri inte får bli kortare än den tid som vid övergången återstod för vederbörande att fullgöra i vapentjänst samtidigt som tiden i vapenfri tjänst inte får överstiga 525 dagar. I enlighet därmed har en underofficersuttagen med 600 dagars sammanlagd tjänstgöringsskyldighet, som efter 30 dagars vapentjänst övergår till vapenfri tjänst, att fullgöra 525 dagars vapenfri tjänst. Sker övergången efter 450 dagars vapentjänst blir tjänstgöringstiden som vapenfri (600 - 450 =) 150 dagar. Om en värnpliktig

övergår till vapentjänst efter tjänstgöring som vapenfri, får han räkna sig till godo denna tjänstgöring. Därvid iakttas att vapentjänstgöringen inte får bli kortare än den tid som vid övergången återstod för honom att fullgöra i vapenfri tjänst samtidigt som värnpliktslagens maximitider självfallet inte får överskridas. Den som efter 200 dagars vapenfri tjänst övergår till vapentjänst som värnpliktig i allmänhet med 394 dagars tjänstgöring åläggs alltså (525 - 200 =) 325 dagars vapentjänst. Har vederbörande bara fullgjort 30 dagars vapenfri tjänst uttas 394 dagars vapentjänst.

Vapenfria har i samband med tjänstgöringen samma ekonomiska och sociala förmåner som övriga värnpliktiga. Dock får de vapenfria inte som värnpliktiga i allmänhet förhöjning av penningbidraget efter 304 dagars tjänstgöring utan först efter 404 dagars tjänst. De vapenfria erhåller inte heller utbildnings- eller tjänstgöringspremier.

Rätt att meddela tillstånd till vapenfri tjänst tillkom ursprungligen förbandschefen och senare de s. k. inskrivningsrevisionerna. Sedan år 1941 prövar Kungl. Maj:t samtliga ansökningar. Bestämmelse härom har upptagits i 3 § 1943 års lag. Kungl. Maj:t beslutar vidare i kommandoväg om den tjänstgöring, till vilken vapenfri skall uttas. Registreringen och redovisningen av vapenfria, som är uttagna till sjukvårdstjänst inom krigsmakten, sker vid respektive förband, av vapenfria läkare och medicine kandidater vid centrala värnpliktsbyrån och av övriga vapenfria hos inskrivningsexpeditionerna. I detta sammanhang torde vara lämpligt att något beröra gången av förekommande ärenden rörande vapenfri tjänst.

En värnpliktig, som inte är inskriven och vill ha tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst, lämnar in en skriftlig ansökan till vederbörande inskrivningschef och bifogar ett av två trovärdiga personer utfärdat intyg. Ansökningförfarandet är omfattande. En närmare redogörelse för vad ansökningshandlingarna skall innehålla lämnas i vapenfriutredningens betänkande (s. 19). Vid inskrivningen prövas vederbörandes duglighet till krigstjänst. Frikallas han från att fullgöra värnplikt eller befrias han temporärt från tjänstgöringsskyldighet lämnas ansökan tillbaka. I annat fall sänds ansökningshandlingarna till en särskilt utsedd utredningsman. Sådana utredningsmän förordnar Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande domkapitel respektive frikyrkliga samarbetskommittén. F. n. är det övervägande antalet utredningsmän präster inom svenska kyrkan. Med ledning av ett av sökanden besvarat frågeformulär och av övriga upplysningar som inhämtats om sökandens personliga förhållanden skall utredningsmannen genom personligt samtal med sökanden bilda sig en uppfattning i frågan om bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd för sökanden. Utredningsmannens utlåtande och övriga handlingar i ärendet skickas till inskrivningschefen, som vidarebefordrar dem jämte registreringshandlingar till Kungl. Maj:t. Om ansökan bifalls fullgör vederbörande vapenfri tjänst i föreskriven ordning, i annat fall kallas han in till sedvanlig

vapentjänstgöring. Avslag på en ansökan förekommer sällan och har i allmänhet sin grund i att utredningsmannen inte kunnat konstatera att djup samvetsnöd föreligger. Beträffande inskriven värnpliktig, som inte tjänstgör, gäller det nu beskrivna förfarandet i tillämpliga delar. Är han i tjänstgöring lämnas ansökan om vapenfri tjänst till förbandschefen. Efter viss undersökning huruvida ansökan alltjämt vidhålls överlämnas ärendet till inskrivningschefen, varefter utrednings- och prövningsförfarande sker i enlighet med vad som angivits förut. Den värnpliktige blir kvar i tjänst till dess Kungl. Maj:t avgjort ärendet men är, om han önskar, fri från skyldighet att övas i vapens bruk och från att bära vapen och ammunition. Lämnas hans ansökan utan bifall får han inte räkna sig sålunda gjord tjänstgöring till godo som fullgjord värnpliktstjänstgöring. En värnpliktig som fått avslag och på nytt ansöker om vapenfri tjänst, befrias inte från vapenutbildningen under den tid som förflyter innan Kungl. Maj:ts nya beslut föreligger.

I det föregående beskrivet handlägningsförfarande gäller i tillämpliga delar också för de totalvägrare som inte är inskrivna eller inte tjänstgör och som ansöker att av samvetsskäl bli befriade från varje slag av värnpliktstjänstgöring. För att ge denna kategori värnpliktiga möjlighet att göra vapenfri tjänst föranleder ansökan regelmässigt beslut om att vederbörande »skall ha att fullgöra värnpliktstjänstgöringen såsom vapenfri värnpliktig». Vissa totalvägrare lämnar inga ansökningar. Den situationen kan då uppkomma att en inkallad totalvägrare vid inställelsen till tjänstgöring eller under tjänstgöringen av samvetsskäl vägrar att lyda order. Ny order ges då om en uppgift som inte har anknytning till vapentjänsten. Vägrar han fullgöra även denna order blir han hemförlovad och anmäld till åtal. Fälls han till ansvar sänds genom inskrivningschefens försorg anmälan till Kungl. Maj:t. En sådan anmälan leder vanligen till samma beslut som förut nämnts nämligen att vederbörande »skall ha att fullgöra värnpliktstjänstgöringen såsom vapenfri värnpliktig». Den som vägrar att fullgöra även vapenfri tjänst hemförlovas och anmäls till åtal. För sin vägran döms vanligen vederbörande — som är underkastad för övriga krigsmän gällande straffbestämmelser — för grovt tjänstefel. För vägran första gången brukar domstolarna döma till en månads fängelse. Upprepas vägran sedan den värnpliktige ånyo inkallats efter avtjänat straff, utdöms i allmänhet fängelse i två månader. Mestadels tillämpar domstolarna straffskärpning med en månad för varje ytterligare upprepad vägran. Anmälan om fällande dom görs varje gång till Kungl. Maj:t. Reaktionskedjan bryts i praktiken genom att Kungl. Maj:t — i regel sedan vederbörande avtjänat eller ådömts straff för fjärde gångens vägran — förordnar att den värnpliktige inte vidare skall inkallas till värnpliktstjänstgöring. Han har då oftast blivit dömd till fängelsestraff av en längd om sammanlagt nio—tio månader, en tid som nära överensstämmer med den för värnpliktiga i allmänhet gällande tiden för första

tjänstgöring (304 dagar). Beträffande totalvägrare, som fullgjort viss tids vapentjänst, tillses att sammanlagda strafftiden inte blir längre än den tid vederbörande hade kvar att fullgöra i vapentjänst vid överförandet till vapenfri tjänst.

Utredningens förslag

Utredningen erinrar om den kritik som från de vapenfria ofta riktats mot det nuvarande systemet och anser huvudsakligen psykologiska skäl tala för att tjänstgöringen förläggs helt utanför krigsmakten. Vidare bör tjänstgöringen enligt utredningen inte betraktas som värnpliktstjänstgöring utan träda i stället för denna som en särskild tjänsteplikt. Den vapenfrie bör således under tjänstgöringen inte anses som krigsman och därför inte heller vara underkastad de för krigsmän gällande straffbestämmelserna i brottsbalken m. m. Med hänsyn till den föreslagna ändringen av de vapenfrias ställning anser utredningen, att det nuvarande uttrycket vapenfri värnpliktig inte bör behållas. Utredningen föreslår, att värnpliktig som fått tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället benämns vapenfri tjänstepliktig.

Förutsättningar för vapenfri tjänst

Utredningen utgår från att de i 1943 års lag angivna villkoren fortfarande skall gälla. I utredningens förslag preciseras emellertid dessa villkor på ett något annat sätt än i 1943 års lag. Är bruk av vapen mot annan icke förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle sådant bruk för honom medföra samvetsnöd äger han enligt utredningens mening komma i åtnjutande av vapenfrihet. Genom formuleringen »allvarlig personlig övertygelse» vill utredningen ge uttryck för sin uppfattning att det väsentliga är övertygelsen i sig själv, medan motiven för denna övertygelse kan vara av skiftande natur. Samtidigt understryker utredningen, att det liksom hittills endast är i avseende på reaktionen mot värnpliktstjänstgöringens yttersta konsekvens — tvånget att bruka vapen mot annan — som en särbehandling kan komma i fråga. Med uttrycket »samvetsnöd» i stället för det i 1943 års lag använda uttrycket »djup samvetsnöd» åsyftar utredningen ingen saklig ändring men anser det föreslagna ordet i sig självt ge uttryck åt en så djupgående konfliktsituation, att någon gradering av samvetsnöden rimligen inte kan krävas. Enligt utredningens uppfattning skulle genom de föreslagna formuleringarna även nås en bättre överensstämmelse med villkoren för medgivande av vapenfrihet, sådana de finns beskrivna i vissa andra länders vapenfrilagstiftning.

Tjänstgöringsområden

Vid sina överväganden rörande möjligheterna att vidga området för de vapenfrias tjänstgöring utgår utredningen från de förhållanden som kan komma att råda under krigstid inom ett för totalförsvaret organiserat samhälle. Efter att ha lämnat en utförlig redovisning av den i vårt land förekommande beredskapslagstiftningen (betänkandet s. 38—41) uttalar utredningen — med hänsyn till att det totala försvaret omfattar alla samhällsområden och alla de åtgärder som måste vidtas för att värna landets självständighet samt skydda befolkningens liv och egendom — att det knappast är möjligt att för de vapenfria finna tjänstgöringsuppgifter, som inte på ett eller annat sätt kan anses ingå i totalförsvaret. Utredningen drar upp väsentligen följande allmänna riktlinjer för de vapenfrias tjänstgöringsuppgifter. Uppgifterna skall såväl i fredstid som i krigstid vara sådana att samvetsskäl rimligen inte kan anföras mot att fullgöra dem. Tjänstgöringen i krigstid bör avse för samhället betydelsefulla uppgifter och bör väljas inom områden, där personalförstärkning behövs eller där personal behöver frigöras för andra väsentliga samhällsuppgifter. Tjänstgöringen bör ordnas så att hela tjänstgöringstiden används till en effektiv och ändamålsenlig utbildning för uppgifterna under krigstid. Tjänstgöringen skall som förut sagts äga rum utanför krigsmakten.

Mot bakgrund av dessa principiella överväganden föreslår utredningen att de vapenfria tas ut till följande tjänstegrener.

B r a n d t j ä n s t i n o m c i v i l f ö r s v a r e t. Utbildningen i brandtjänst sker f. n. vid luftfartsverket, garnisonsbrandkårerna och statens civilförsvvarsskolor men föreslås i allt väsentligt bli centraliserad till luftfartsverket. Den praktiska delen av grundutbildningen förläggs till flygplatsbrandkårerna. Däremot bör repetitionsutbildningen ske vid civilförsvvarsskolorna och kompletteras med särskild utbildning i räddnings- och röjningstjänst. I övrigt förutsätts civilförsvvarsstyrelsens utbildningsverksamhet i dessa avseenden bli begränsad till viss specialutbildning för sådana vapenfria som har att fullgöra endast kort tid i vapenfri tjänst. Alla som under grundutbildning som värnpliktiga övergår till vapenfri tjänst bör sålunda utbildas i brandtjänst vid civilförsvvarsskolorna. Som en följd av utredningens förslag att all vapenfri tjänst skall fullgöras utanför krigsmakten bör den nuvarande utbildningen av vapenfria vid garnisonsbrandkårerna slopas.

R e p a r a t i o n s t j ä n s t v i d s t a t e n s j ä r n v ä g a r e l l e r s t a t e n s v a t t e n f a l l s v e r k. Utredningen finner, att den nu förekommande ledningsreparationstjänsten vid statens järnvägar och linjereparationstjänsten vid vattenfallsverket är effektivt och ändamålsenligt bedriven och att den därför bör komma i fråga även i fortsättningen. Dessutom bör

försöksvis viss utbildning i maskin- och motorreparationstjänst äga rum vid statens järnvägar. Den nu förekommande utfyllnadstjänsten för dem som tagits ut till linjereparationstjänst består huvudsakligen i skogsarbete e. d. men bör slopas och ersättas av bl. a. reparationstjänst inom den lokala elkraftdistributionen. Den praktiska tjänstgöringen förutsätts kunna ske även hos kommunala eller andra icke statliga elkraftdistributionsföretag. Utredningen föreslår dessutom, att en ny utbildningsgren i maskinisttjänst försöksvis inrättas för att behovet av reservpersonal för manuell betjäning av vissa kraftverksanläggningar under krigstid skall kunna tillgodoses.

Hälso- och sjukvårdstjänst inom det allmänt civila medicinalväsendet. Utredningen föreslår, att uttagning av vapenfria till hälso- och sjukvårdstjänst sker för att tillgodose det allmänt civila medicinalväsendets behov av reservpersonal under krigstid. Den nuvarande försvarsmedicinska assistenttjänstgöringen för vapenfria läkare och medicine kandidater bör behållas. Motsvarande utbildning bör försöksvis ordnas även för vapenfria tandläkare och odontologie kandidater. Av utredningens principiella ställningstagande följer att den vapenfrie inte längre bör tas ut till sjukvårdsutbildning inom krigsmakten. Den föreslagna utbildningen och praktiktjänstgöringen i fred bör genomföras enligt närmare anvisningar av medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd. Utredningen föreslår slutligen, att tjänstgöring inom ambulanstjänst och handikappvård skall kunna medges i vissa fall. Denna utbildning bör i första hand anknytas till den allmänna rehabiliteringsverksamheten men bör stundom kunna organiseras av de handikappades riksförbund, Svenska röda korset eller annan ideell eller religiös hjälporganisation i samverkan med vederbörande landsting eller kommunala myndighet.

Ekonomitjänst. Uttagning till ekonomitjänst bör ske i syfte att i första hand tillgodose det ekonomiska försvarets behov av reservpersonal inom folkförsörjningens områden under krigstid. Utbildningen bör därvid främst avse sådan tyngre transport-, reparations- och arbetstjänst, där personalbehovet inte lämpligen kan tillgodoses med kvinnlig arbetskraft.

Expeditionstjänst. Uttagning av vapenfria till expeditionstjänst bör ske i syfte att tillgodose behovet av viss reservpersonal inom främst den statliga och kommunala förvaltningen under krigstid. Vapenfria med social eller socialkameral studieinriktning eller med bestyrkt lämplighet som ungdomsledare bör beredas möjlighet att genomgå fortsatt utbildning, som kan göra dem användbara som biträden inom barnavården, nykterhetsvården eller ungdomsledarverksamheten i inkvarteringskommunerna under krigstid. På motsvarande sätt bör vapenfria med teologisk utbildning eller studieinriktning beredas möjlighet att genomgå viss praktisk utbildning till biträden i kyrklig församlings- och expeditionstjänst. Samtliga vapenfria som uttagits till expeditionstjänst bör få en grundläggande utbildning i bl. a. maskinskrivning och kontorsteknik.

I särskilda fall bör enligt utredningens uppfattning vapenfria, som genom civil utbildning och personliga kvalifikationer bedöms lämpliga härför, kunna beredas viss praktisk tjänstgöring vid SIDA eller vid svensk hjälporganisation med internationell anknytning. Utredningen biträder däremot inte de förslag, som från olika håll framförts om att u-lands- eller fredskårstjänst skall kunna godkännas som alternativtjänst för vapenfria. Enligt utredningens mening är en sådan tjänstgöring inte praktiskt genomförbar, främst med hänsyn till de höga krav på utbildning som måste ställas på personer vilka skall fullgöra sådan tjänstgöring. De oeftergivliga kraven beträffande bl. a. språkkunskaper och stor yrkesskicklighet torde endast i undantagsfall kunna uppfyllas av de vapenfria i den ålder då de normalt sett fullgör grundutbildning. Den omständigheten att undre åldersgränsen för uttagning till fredskårstjänst satts till 22 år lägger dessutom i allmänhet hinder i vägen.

Tjänstgöringstidens längd m. m.

Utredningen föreslår att de vapenfria skall vara skyldiga att tjänstgöra 540 dagar och att denna tjänstgöring skall kunna uppdelas i grundutbildning och fortsatt tjänstgöring, fördelad i omgångar över hela värnplikts-tiden. Den föreslagna tiden motsvarar utbildningstiden för värnpliktiga som tas ut till specialtjänst. Vidare föreslår utredningen att vapenfria skall kunna inkallas till tjänstgöring, om inkallelse av värnpliktiga beslutas med tillämpning av 27 § 2 mom. eller 28 § värnpliktslagen, dvs. under beredskap eller krig. Längden av denna särskilda tjänstgöring föreslås vara densamma som för andra värnpliktiga. Till motivering av förslagen har utredningen anfört i huvudsak följande.

Med hänsyn till riskerna för missbruk av möjligheten att fullgöra vapenfri tjänst bör fredstjänstgöringen vara längre än för huvuddelen av värnpliktiga i vapentjänst. Kravet på fullgod utbildning till de relativt kvalificerade arbetsuppgifter som befunnits lämpliga för de vapenfria medför också att tiden för denna utbildning inte kan sättas alltför kort. Utredningen har dock inte ansett rimligt att utbildningen för vapenfria skall vara lika lång som den längsta tjänstgöring, som kan åläggas värnpliktiga i vapentjänst. Denna tid utgör f. n. 600 dagar och kan efter den förestående omläggningen av värnpliktsutbildningen förlängas. Utredningen har funnit den föreslagna tiden 540 dagar rimlig främst med beaktande av att ett godtagbart utbildningsresultat skall kunna nås. Betydelsen av en effektiv fredsutbildning framstår klar mot bakgrunden av de krav, som under krigstid måste ställas på de vapenfria i fråga om ansvar inför uppgiften och förmåga att kunna lösa anvisade uppgifter. Dessa uppgifter är givetvis av sådant slag, att det vore tänkbart att på samma sätt som sker i fråga om värnpliktsutbildningen införa varierande tjänstgöringstider. Därvid

kunde också hänsyn tas till de vapenfrias individuella förmåga att tillgodogöra sig utbildningen. Utredningen har emellertid ansett, att alla vapenfria bör fullgöra lika lång tjänstgöring och har hänvisat främst till att grunden för medgivande av vapenfri tjänst är densamma för alla värnpliktiga och att de tidsmässiga konsekvenserna av vapenfri tjänst därför bör vara lika för alla. Vad beträffar tjänstgöringstidens längd för de vapenfria under beredskapsövning eller beredskapstjänstgöring anser utredningen — mot bakgrund av att de vapenfria enligt förslaget skall tjänstgöra inom samhällsviktiga arbetsområden där under krigstid personalförstärkning behövs eller personal behöver frigöras för andra uppgifter — att nuvarande föreskrifter om längre tjänstgöring för de vapenfria bör slopas.

Utredningen anser inte tvekan böra råda om att nuvarande princip att all fulljord vapentjänst räknas till godo vid övergång till vapenfri tjänst alljämt bör gälla. Vidare bör även i fortsättningen tillämpas den regel att för värnpliktig med längre vapentjänst än 540 dagar den vapenfria tjänstgöringen inte får bli kortare än den tid, som den värnpliktige skulle ha fullgjort i vapentjänst samtidigt som tiden i vapenfri tjänst inte får överstiga 540 dagar. För värnpliktig med kortare vapentjänst än 540 dagar som först sedan han fullgjort en stor del av vapentjänstgöringen kommer till uppfattningen att han inte längre vill bruka vapen, anser utredningen att invändningar kan resas mot det nuvarande systemet att vederbörande skall behöva fullgöra en fortsatt tjänstgöring av måhända flera gånger större längd än som återstod för honom i vapentjänst. För att inte vederbörande skall behöva frestas att i denna situation dagtinga med sitt samvete förordar utredningen, att i sådana fall tjänstgöringstiden i vapenfri tjänst avkortas. Utredningen redovisar utan direkt förordande två olika system för att åstadkomma den önskvärda reduceringen. Härom hänvisas till betänkandet (s. 74—76). Vad angår tillgodoräknande av fulljord vapenfri tjänst vid övergång till vapentjänst föreslår utredningen ingen ändring i nuvarande praxis.

De vapenfria bör enligt utredningens uppfattning ha rätt till ekonomiska och sociala förmåner — inbegripet personalvård och fritidsförmåner — i samma omfattning som värnpliktiga i allmänhet. Penningbidragsförhöjning bör ske redan efter 304 dagars tjänstgöring och tjänstgöringspremie bör utgå enligt de regler som gäller för värnpliktiga i specialtjänst. Premien är f. n. 150 kr. för varje hel premieberättigande tjänstgöringsperiod om 20 dagar, varmed tjänstgöringen överstiger 394 dagar.

Urval och provningsförfarande

Vapenfriutredningen föreslår att åtgärder vidtas för att de vapenfria vid inskrivningen skall bli föremål för en urvalsprovning, som är likvärdig med övriga värnpliktigas. Så är nämligen f. n. inte fallet beträffande exempelvis genomgående av s. k. exploration. Därvid föreslås att sökande till

vapenfri tjänst skall genomgå inte bara vanlig utan även en särskild exploration. Dessutom lämnas förslag till bättre information rörande innebörden av vapenfrilagstiftningen och den vapenfria tjänstgöringen.

I fråga om ansökningsförfarandet finner utredningen de nuvarande bestämmelserna otillfredsställande. Det bör enligt utredningens mening räkna med en skriftlig ansökan, vilken även skall innehålla en motivering varför sökanden anser sig vilja fullgöra vapenfri tjänst, önskemål angående tjänstgöringsuppgift samt uppgift på minst två trovärdiga personer som väl känner sökanden och hans förhållanden. Om sökanden önskar skall han självfallet kunna bifoga de intyg eller övriga handlingar som han vill åberopa.

Beträffande det nuvarande utredningssystemet konstaterar de sakkunniga att kritiken mot detta oftast hänför sig till det vid utredningsverksamheten använda frågeformuläret. Detta är enligt de sakkunnigas mening inte ändamålsenligt och bör därför inte längre användas. De sakkunniga anför vidare bl. a., att bundenheten till detta formulär tycks ha medfört att även utredningsmännen drabbats av kritik, i åtskilliga fall oförskyllt. Efter att ha redovisat vissa synpunkter från chefen för militärpsykologiska institutet och gjort jämförelser med utländsk lagstiftning inom hithörande område föreslår de sakkunniga, att en central prövningsnämnd inrättas. Nämnden bör bestå av sju ledamöter, som förordnas av Kungl. Maj:t för viss tid. Ordföranden bör vara eller ha varit lagfaren domare. Av övriga ledamöter bör en företräda svenska kyrkan och en annat trossamfund samt en vara yrkespsykolog. Nämnden bör ha befogenhet att inhämta kompletterande uppgifter och yttranden samt att själv eller genom särskilda utredningsmän föranstalta om annan nödvändig utredning. I förekommande fall bör sökanden kunna föreläggas personlig inställelse inför nämnden. Också annan person, t. ex. läkare eller annan sakkunnig, skall inför nämnden kunna avge utlåtande av betydelse för ärendet. Kostnaderna för personliga inställelser liksom för annan utredning bör utgå av allmänna medel.

Utredningen föreslår vidare, att den föreslagna nämnden får befogenhet att meddela tillstånd till fullgörande av vapenfri tjänst. Beslutanderätten bör dock ligga kvar hos Kungl. Maj:t i fall då någon under åberopande av samvetsskäl vägrar att fullgöra militärtjänst och inte heller ansöker om vapenfri tjänst eller då någon begär att bli helt befriad från all tjänstgöring som värnpliktig. Det bör även ankomma på nämnden att utse lämpliga utredningsmän samt att utarbeta erforderliga anvisningar och instruktioner åt dem. Till utredningsmän bör kunna förordnas inte bara, såsom hittills, präster eller frikyrkopastorer utan även andra till uppdraget lämpade personer, t. ex. med psykologisk utbildning eller med erfarenhet av socialarbete eller kuratorsverksamhet. Nämndens beslut förutsätts kunna överklagas hos Kungl. Maj:t.

Uttagningen till tjänstgöring läggs enligt utredningens förslag på ar-

betsmarknadsstyrelsen, som också skall ha huvudansvaret för de vapenfrias utbildning. Utredningens ställningstagande grundas på att arbetsmarknadsstyrelsen svarar för handläggningen av arbetskraftfrågor under fred och krig och på att styrelsen äger stor erfarenhet av yrkesväglednings- och yrkesutbildningsverksamhet. Eftersom uttagningen i viss utsträckning sker till tjänstgöringsområden, där ansvaret för fackutbildning och tjänstgöring kan antas komma att närmast åvila annan myndighet, bör inom arbetsmarknadsstyrelsen upprättas ett samarbetsorgan med företrädare för berörda utbildningsmyndigheter. Arbetsmarknadsstyrelsen bör även omhändera registrering och redovisningen av de vapenfria, varvid dock ett visst samarbete alltjämt förutsätts äga rum med inskrivningsmyndigheterna.

Totalvägrare

Utredningen tar även upp de problem som totalvägrarna, främst Jehovas vittnen, erbjuder. Utredningen vänder sig mot vissa extrema uppfattningar, som tar sig uttryck i motvilja att utföra varje form av tjänstgöring därför att den kan komma det totala försvaret till godo. En sådan uppfattning anses av utredningen vara både förnuftsmässigt orimlig och etiskt oförsvarlig. Rätten att av samvetsskäl bli befriad från vapentjänst innebär en undantagsställning, som enligt utredningens mening måste motsvaras av en beredvillighet från de vapenfrias sida att inte driva sina krav över de gränser, som förnuft och etik uppställer. Efter att ha lämnat en redogörelse för Jehovas vittnens verksamhet och förkunnelse samt deras inställning till staten och värnplikten (betänkandet s. 62—65) konstaterar utredningen, att Jehovas vittnens motiv för sin vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring klart skiljer sig från inställningen hos dem som vanligen söker vapenfri tjänst. Bruk av vapen mot annan är inte en samvetsfråga för dem. Av deras förkunnelse framgår bl. a., att de synes vara beredda att i ett slutligt universellt krig med vapen bekämpa »satan och hans välde», vilket enligt deras uppfattning är detsamma som de jordiska staterna. Deras lära hindrar dem från att göra någon form av beordrad insats till skydd för samhällets existens och demokratisk ordning, något som likväl inte tycks hindra dem från att till fullo utnyttja de förmåner och rättigheter, som staten ger sina medborgare. Vid samtal med företrädare för Jehovas vittnens svenska ledning har utredningen lämnat en utförlig orientering om den tjänstgöring som vapenfria enligt utredningens förslag skall kunna fullgöra inom bl. a. handikappvården. Denna tjänst anser utredningen vara av så utpräglat humanitär art att samvetsbetänkligheter mot att fullgöra den rimligen inte kan uppstå. Utredningen har också förklarat sig beredd att diskutera de yttre formerna för en sådan tjänst. Jehovas vittnens representanter har emellertid förklarat sig vara förhindrade att ens diskutera dessa frågor. Utredningen har slutligen förklarat sig beredd att förutsättningslöst diskutera varje uppslag från Jehovas vittnens sida, som kunnat vara ägnat att

lösa den föreliggande konfliktsituationen. Också detta erbjudande har avisats. Enligt utredningens mening har Jehovas vittnen därigenom ådaga-lagt en så påtaglig likgiltighet för demokratisk ordning, att de måste anses olämpliga att nyttjas till samhällets skydd. När de uppenbarligen inte kan användas för någon samhällsnyttig insats under krigstid förefaller det utredningen meningslöst att samhället skall belastas med kostnader och besvär för fredsutbildning av dem. Det förtjänar därför enligt utredningens mening allvarligt övervägas att temporärt odugligförklara Jehovas vittnen på samma grunder som nu åberopas när vissa alkoholskadade eller asociala personer befrias från värnpliktstjänstgöring.

Kostnader

Som en följd av utredningens förslag att ärenden angående de vapenfrias uttagning och tjänstgöring i fortsättningen skall handläggas av arbetsmarknadsstyrelsen bör kostnaderna i dessa hänseenden belasta elfte huvudtiteln och inte som nu fjärde huvudtiteln. Utredningen har dock inte ansett erforderligt att ta upp frågan om dessa utgifters storlek till närmare prövning. Inte heller har utredningen ansett sig böra bedöma storleken av de kostnader, som kan uppstå med hänsyn till eventuella nödvändiga personalförstärkningar inom arbetsmarknadsstyrelsen. Utredningen betonar vidare att även kostnaderna för de vapenfrias ekonomiska och sociala förmåner bör belasta elfte huvudtiteln. De årliga merkostnaderna härför beräknar utredningen till 145 000 kr., varav 70 000 kr. hänför sig till de förhöjda penningbidragen och 75 000 kr. avser tjänstgöringspremierna. Härtill kommer 15 000 kr. för en utökad personalvårds- och fritidsverksamhet. De direkta kostnadsökningarna beräknar utredningen således till 160 000 kr. för år.

Kostnaderna för den föreslagna prövningsnämnden anser utredningen böra uppföras antingen på särskilt anslag under fjärde huvudtiteln eller redovisas under anslaget till vissa nämnder under samma titel. Enligt utredningens mening kommer nämndens prövningsverksamhet att få sådan omfattning, att såväl fast arvode som särskilt sammanträdesarvode bör utgå till nämndens ordförande och ordinarie ledamöter. Suppleanter för ledamöter bör däremot tillerkännas ersättning i form av traktamente enligt kommittékungörelsen. Kostnaderna för nu angivna arvoden m. m. beräknas till ca 20 000 kr. Utredningen föreslår, att nämnden biträds av en heltidsanställd sekreterare och en kontorist för registrering och andra expeditionsgöromål. Avlöning till denna personal beräknas till ca 59 000 kr. för år. Av utredningen förutsätts att erforderliga lokaler och inventarier ställs till nämndens förfogande av försvarsdepartementet samt att tillfälliga behov av skrivhjälp o. d. tillgodoses genom departementets försorg. Den årliga kostnaden för ersättningar åt särskilda utredningsmän beräknas uppgå till ca 70 000 kr. och för ersättning åt annan särskild expertis till ca 5 000 kr. Nämnden bör disponera över ett särskilt anslag för omkostnader. För

rese- och traktamentskostnader, vari även inräknas kostnader för personlig inställelse inför nämnden av sökanden eller annan, föreslås ett belopp om 10 000 kr. Kostnader för expenser upptas till samma belopp. Utredningen bedömer således de årliga kostnaderna för nämndens verksamhet till ca 175 000 kr.

I detta sammanhang tar utredningen upp frågan om ersättning till staten för de vapenfrias arbetsinsats. Om de vapenfria efter genomgången grundutbildning fullgör praktiktjänstgöring hos myndighet eller organisation och därvid uträttar arbete som myndigheten eller organisationen annars skulle ha haft direkta utgifter för, bör enligt utredningens mening ersättning för denna arbetsinsats erläggas. Sådana myndigheter eller organisationer som för sin verksamhet helt eller huvudsakligen är beroende av statsmedel bör dock undantas från denna ersättningsskyldighet, vilken endast skulle medföra administrativt merarbete för dem utan att ge något praktiskt utbyte. Ersättningsskyldigheten bör därför begränsas till de affärsdrivande verken samt vissa andra civila myndigheter eller organisationer, som tillgodogör sig de vapenfrias arbete. Ersättningen bör i princip utgå fr. o. m. den dag de vapenfria börjar sin praktiktjänstgöring eller den inledande utbildningen avslutas. Från ersättningen bör avräknas de kostnader myndigheten eller organisationen kan ha haft för grundutbildning av de vapenfria. Eftersom huvuddelen av de vapenfria inte kan anses ha tillräcklig yrkesvana för att kunna jämföras med anställd yrkespersonal och alla vapenfria under sin tjänstgöring är i utbildning för uppgifter under krig, bör vederbörande vapenfria i nu förevarande sammanhang närmast jämföras med biträden eller aspiranter. Utredningen anser därför, att den föreslagna ersättningen till statsverket bör beräknas med utgångspunkt i avtalsenlig aspirant- eller biträdeslön. Sålunda bör t. ex. luftfartsverket för en vapenfrias arbetsinsats hos verket betala en ersättning, som motsvarar den lön en brandmannaspirant skulle ha fått. På motsvarande vis bör landstingen utge ersättning, motsvarande sjukvårdsbiträdeslön, för vapenfria som tjänstgör i landstingens sjukvård. Ersättningsfrågorna bör närmare regleras genom avtal mellan statsverket och berörda myndigheter eller organisationer.

Utredningen har även — närmast med anledning av önskemål från fredsorganisationerna — berört frågan om statsverkets inkomster av de vapenfrias arbetsinsatser bör avsättas till u-landsbistånd. Fredsorganisationerna har därvid hänvisat till att i Norge sedan år 1962 UNICEF (FN:s barnfond) på sådant sätt årligen tillförs ca 1 milj. kr. Utredningen framhåller, att statens utgifter för de vapenfrias utbildning torde vara större än de ersättningar, som skäligen kan tas ut av de affärsdrivande verk m. fl., som kan komma att disponera vapenfria i praktikantarbete. Enligt utredningens mening bör dessutom i princip storleken av de ifrågasatta bidragen bestämmas av andra faktorer än avkastningen av viss verksamhet eller vissa enskildas eller grupperns arbetsinsats. Utredningen anför vidare, att samma önskemål

hos vapenfria att genom sin tjänstgöring kunna påverka storleken av statens bidrag till u-landshjälp också finns hos de många värnpliktiga, som fullgör vanlig vapentjänst. Utredningen drar även en parallell med de fall då militär personal mot ersättning utför arbete åt civil myndighet; sådana ersättningar avsätts inte för några särskilda ändamål. Utredningen finner sålunda, att det kan anföras skäl mot att de ersättningar, som kan tillföras statsverket för vapenfrias arbete, tillförs u-landshjälpen. Anses ersättningarna överhuvudtaget skola avsättas för särskilda ändamål bör de enligt utredningens uppfattning hellre användas för fredsforskning.

Remissyttrandena

Remissinstanserna instämmer i allt väsentligt i vapenfriutredningens principiella överväganden beträffande de vapenfrias tjänstgöring m. m. och anser att utredningens förslag är väl ägnat att läggas till grund för ny lagstiftning. Vissa modifieringar föreslås i olika delar.

Förutsättningar för vapenfri tjänst

Utredningens förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av nära nog samtliga remissinstanser. *Överbefälhavaren, chefen för armén* och *chefen för flygvapnet* anser dock, att det i nuvarande lag använda uttrycket djup samvetsnöd bör behållas. Enligt överbefälhavarens uppfattning förstås i detta sammanhang med djup samvetsnöd en sådan avsky för plikten att bruka vapen mot annan att det skulle medföra ett själsligt nedbrytande av vederbörande. Uttrycket djup samvetsnöd understryker därför att den sökande verkligen måste kunna åberopa synnerligen starka skäl för sin vapenfrihetsbegäran. *Högerns Ungdomsförbund* finner den av utredningen föreslagna formuleringen alltför vag och medge alltför stor frihet i uttolkningen. *Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan* föreslår, att vapenfrihet skall medges om bruk av vapen mot annan inte är förenligt med vederbörandes allvarliga personliga övertygelse eller sådant bruk för honom skulle medföra samvetsnöd.

Tjänstgöringsområden

Remissinstanserna tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget att de vapenfrias tjänstgöring skall fullgöras helt utanför krigsmakten. *Överbefälhavaren* anser dock att vapenfria efter eget åtagande även i fortsättningen skall kunna tjänstgöra i sjukvårds- och expeditionstjänst inom krigsmakten. Som motiv för denna åsikt anføres att de vapenfria, som tjänstgjort inom krigsmakten, kunnat fylla ut några av de inte obetydliga bristerna på vapenför personal, att huvudparten av dessa vapenfria inte funnit tjänstgöringen strida mot sitt samvete och att ingen institution torde kunna åberopa ett särskilt behov av just vapenfria. Överbefälhavaren påpekar att

om vapenfrias tjänstgöring vid garnisonsbrandkårer upphör uppkommer krav på att kommunernas brandskydd förstärks i orter där sådana brandkårer nu finns. I annat fall kunde allvarliga risker uppstå för försvarets byggnader och materiel där. Beträffande vapenfrias tjänstgöring vid militär-apoteket och vid vissa militära sjukvårds- och läkemedelsförråd framförs motsvarande synpunkter av *försvarets sjukvårdsstyrelse*. Om inte vapenfria i fortsättningen kan disponeras för sådan tjänst, måste enligt styrelsens mening anspråk göras på ökad medelstilldelning för att man skall kunna nyanställa förrådsmän på dessa arbetsplatser. *Chefen för armén* anser det böra klargöras att tjänstgöringen skall vara av sådan art, att den med hänsyn till den vapenfrias kapacitet bäst gagnar samhället och att den med hänsyn till hans åsikter minst skadar samhällets vilja och förmåga till motstånd. *Civilförsvarsstyrelsen* befarar att den föreslagna utökningen av tjänstgöringsalternativen för de vapenfria kan leda till en minskning av det antal vapenfria som nu tilldelas civilförsvaret. Rekryteringen till civilförsvaret är f. n. hårt ansträngd men en viss lättnad skulle nås om dess tilldelning av vapenfria blev större än nu — antalet i civilförsvaret placerade vapenfria är endast ca en tredjedel av alla vapenfria. Styrelsen framhåller i sammanhanget civilförsvarets tillerkända prioritet näst efter krigsmakten vid tillgodoseende av totalförsvarets behov. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser det kunna ifrågasättas om vapenfria bör placeras i vissa uppgifter som i krig är av vital betydelse för landet, exempelvis betjäning av kraftverksanläggningar. Det kan nämligen räknas med att bland dessa vapenfria finns sådana som i ett kritiskt läge av religiös eller därmed jämförlig övertygelse ser sig nödsakade att handla eller underlåta att handla i strid mot givna order. Det torde emellertid enligt hovrätten kunna förutsättas att detta förhållande beaktas vid uttagningen till tjänstgöring. *SR* ifrågasätter om inte tyngdpunkten i de vapenfrias tjänstgöring borde förskjutas mot arbetsområden där det råder stor brist på arbetskraft, i första hand hälso- och sjukvårdstjänst. *Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan* hävdar bl. a., att största möjliga frihet bör ges de vapenfria i fråga om tjänstgöringsmöjligheterna, att uppgifterna bör rubriceras som fredsviktiga och betydelsefulla för samhället under krig samt att många vapenfria med fördel kan tjänstgöra inom sin egen yrkesverksamhet.

I fråga om de olika tjänstgöringsalternativen finner remissinstanserna utredningens förslag i allmänhet vara välgrundade och värdefulla. Vissa speciella synpunkter framförs emellertid av några remissinstanser.

Beträffande brandtjänsten har varken *luftfartsstyrelsen* eller *civilförsvarsstyrelsen* i princip något att erinra mot utredningens förslag att de vapenfria får sin grundläggande utbildning i brandtjänst vid luftfartsverket och att repetitionsutbildningen sker vid civilförsvarsskolorna. Detta kräver dock enligt luftfartsstyrelsens uppfattning ytterligare lärarpersonal liksom om- och nybyggnadsarbeten av lektions- och förelägningslokaler. *Civilförsvarsstyrelsen* anför likaledes att civilförsvarsskolorna kan fullgöra

de föreslagna åläggandena endast under förutsättning att deras nuvarande kapacitet ökas betydligt. Styrelsen erinrar också om att skolorna inte heller har resurser att genomföra utredningens förslag att alla som under grundutbildning som värnpliktiga övergår till vapenfri tjänst skall utbildas i brandtjänst vid dessa skolor. Möjligen kan den föreslagna utbildningen genomföras om den avkortas väsentligt och till stor del sker i form av utfyllnadstjänst eller, såvitt angår vapenfria som överförts från värnpliktstjänstgöring, förvaltningstjänst e. d.

För reparationstjänsten krävs enligt järnvägsstyrelsen en årlig tilldelning av vapenfria av minst nuvarande omfattning till ledningsreparationstjänst. Styrelsen förordar, att även vissa enskilda järnvägar får sig tilldelade vapenfria som beredskapspersonal för ledningsreparationstjänst. Vidare föreslår järnvägsstyrelsen att ställning inte nu tas till vapenfriutredningens förslag om försöksvis utbildning i maskin- och motorreparationstjänst utan att frågan om igångsättande av sådan utbildning lämnas öppen och senare tas upp till förnyat övervägande. *Vattenfallsstyrelsen* tillstyrker vapenfriutredningens förslag om utbildning av de vapenfria i reparationstjänst vid vattenfallsverket. I detta sammanhang föreslår *telestyrelsen* att området för de vapenfrias tjänstgöring vidgas ytterligare till att i princip omfatta arbetsuppgifter vid televerket, t. ex. på telefon- och telegrafexpeditioner samt inom underhålls-, biträdes- och förrådstjänst.

I fråga om hälso- och sjukvårdstjänsten har *medicinalstyrelsen* inte något att erinra mot utredningens förslag att den försvarsmedicinska assistenttjänstgöringen för vapenfria läkare och medicine kandidater behålls. Vidare biträder medicinalstyrelsen vad utredningen föreslagit om att sådan tjänstgöring försöksvis anordnas även för vapenfria tandläkare och odontologie kandidater. Styrelsen föreslår att sådan tjänstgöring fastställs också för annan vapenfri medicinalpersonal — apotekspersonal, hälsovårdsinspektörer, sjukhusfysiker m. fl. I fråga om icke-medicalpersonal framhålls vikten av att endast vapenfria med särskilt intresse och personliga förutsättningar för hälso- och sjukvård tas ut till sådan tjänst. Denna tjänstgöring bör i första hand ske inom områden, där den största personalbristen nu råder, dvs. mentalsjukvård, intensivvård, specialistsjukvård i övrigt och långtidsvård. Tjänstgöring inom hälsovård och öppen sjukvård hos tjänsteläkare m. fl. torde i flertalet fall inte vara lämplig. Medicinalstyrelsen uttalar också att tjänstgöring inom exempelvis ambulans- och invalidtransporttjänst borde inverka stimulerande vid de vapenfrias val av yrke. *Riksrevisionsverket* ställer sig tveksamt till det värde som de vapenfrias arbetsinsats kan ha inom ambulanstjänst och handikappvård samt ifrågasätter om behov föreligger att utbilda vapenfria inom dessa områden. *Statens handikappråd* uttalar däremot sin uppskattning av utredningens förslag att vapenfria skall kunna tas ut till utbildning i handikappvård och i särskilt fall kunna ställas till handikapporganisationernas förfogande. Rådet anser dock att utbildningen med hänsyn till bristen på kvali-

ficerad läkarpersonal i första hand bör anordnas inom områden som kräver kort utbildningstid, främst transport- och ekonomitjänst eller vårdarverksamhet på vissa institutioner för handikappade. Utbildningens utformning bör underställas rådets bedömning. Rådet understryker vikten av noggrann anlags- och lämplighetsprövning för de vapenfria som söker till handikappvård. *Överstyrelsen för Svenska röda korset* uppger, att Röda korset allmänt sett torde ha förutsättningar att medverka vid utbildning av vapenfria. De mest aktuella tjänstegrenarna torde vara hälso- och sjukvårdstjänst samt expeditionstjänst. För sådan medverkan måste dock enligt överstyrelsens mening uppställas vissa krav. Den sökande skall ha uttryckt bestämt önskemål om tjänstgöring vid Röda korset. Överstyrelsen skall ha möjlighet att av dessa sökande välja ut dem man anser sig kunna utbilda. Den som under utbildningen visar sig olämplig för verksamheten skall kunna skiljas från utbildningen.

Beträffande ekonomitjänsten finner *Sveriges lantbruksförbund* angeläget att vapenfria utbildas inom jord- och skogsbruk även i fredstid. *Riksantikvarieämbetet* framhåller det synnerligen önskvärda i att den vapenfria arbetskraften även i fortsättningen kommer kulturminnesvården till del. Däremot avvisar *Centerns ungdomsförbund* tanken på att vapenfria skall kunna tjänstgöra i lantbruksarbete eller i utgrävnings- och museiarbeten. *Domänstyrelsen* anser skogsarbete vara olämplig tjänstgöring för de vapenfria inte minst med hänsyn till den starka tekniska utvecklingen inom skogsbruket, vilket medför speciella krav på arbetets utövande.

Vad slutligen angår expeditionstjänsten anser *överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* att behovet av expeditionstjänstpersonal i krig till stor del bör kunna täckas av kvinnlig personal och av män, som lämnat värnpliktsåldern. Eftersom dessutom effektiv utbildning i detta avseende kan bli svår att organisera ifrågasätter överstyrelsen detta tjänstgöringsalternativ. *Socialstyrelsen* och *Svenska kommunförbundet* biträder förslaget att vapenfria under fredstid får sådan utbildning att de under krigstid kan tilldelas vissa arbetsuppgifter i inkvarteringskommunerna. Kommunförbundet erinrar dock om att svårigheter kan uppstå vid placering av vapenfria för praktisk tjänstgöring i kommunala förvaltningar under fredstid. *Chefen för armén* och *chefen för marinen* anser, att tjänstgöring i inkvarteringskommunerna inte bör komma i fråga för vapenfria. Dessas inplacering i krigssamhället bör enligt arméchefen vara sådan, att deras möjligheter att påverka människor i defaitistisk riktning blir så små som möjligt. Även *överbefälhavaren*, *chefen för flygvapnet* och *Centerns ungdomsförbund* pekar på ungdomsledares med fleras inverkan på opinionsbildningen och motståndsandan.

Riksrevisionsverket och *Högerns ungdomsförbund* avvisar liksom *Centerns ungdomsförbund* förslaget att vapenfria skall kunna tjänstgöra vid SIDA eller andra svenska hjälporganisationer med internationell anknytning. *SIDA* uttalar däremot, att styrelsen redan har viss erfarenhet av an-

ställning av vapenfria och att denna erfarenhet är positiv. Styrelsen ansluter sig till utredningens ståndpunkt att tjänstgöring inom dess verksamhet bör komma i fråga endast för vapenfria, som genom civil utbildning och personliga kvalifikationer är särskilt lämpade därför. Styrelsen avvisar tanken på vapenfrias tjänstgöring i u-lands- eller fredskårstjänst. U-lands-tjänst tillstyrks däremot av *Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan*.

Tjänstgöringstidens längd m. m.

Samtliga remissinstanser utom *Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan* tillstyrker eller lämnar utan erinran vapenfriutredningens förslag att de vapenfrias fredsutbildning skall omfatta 540 dagar. Fredsorganisationernas utredning föreslår, att tiden inte skall vara längre än som anses nödvändig med hänsyn till den vapenfries utbildning. *Statskontoret* anser, att längden av utbildningstiden för de vapenfria bör omprövas om de till specialtjänst uttagna värnpliktigas utbildningstid skulle bli differentierad. *Sveriges Förenade Studentkårer* betonar vikten av att man i fråga om utbildningens inpassning under året i görligaste mån undviker att ta mer än två studietermener i anspråk för grundutbildningen. Betydelsen av samordning med den civila utbildningen understryks även av *universitetskanslersämbetet*. *Svea hovrätt* anser att även om vapenfria får för samhället betydelsefulla uppgifter deras tjänstgöring, särskilt under beredskapstjänst, i allmänhet måste betraktas som mindre pressande än de värnpliktigas. Därför torde enligt hovrättens mening de nuvarande bestämmelserna om längre tjänstgöring för vapenfria under beredskap eller krig vara erforderliga för att under tider av påtaglig krigsfara motverka missbruk av möjligheten att er hålla vapenfri tjänst. *Civilt försvarsstyrelsen* framhåller att det i samband med tjänstgöring under civilförsvarsberedskap synes nödvändigt att de vapenfria som krigsplaceras i civilförsvaret blir likställda med civilförsvarspiktiga i allmänhet. Att i förhållande till övrig civilförsvarspersonal ha avvikande regler i fråga om tjänstgöringsskyldighet kan vara ägnat att vålla stora olägenheter för länsstyrelser och civilförsvarschefer. Varken *överbefälhavaren* eller *cheferna för armén, marinen och flygvapnet* anser sig kunna biträda vapenfriutredningens förslag till reduceringsregler för dem som efter viss tids vapentjänst beviljas övergång till vapenfri tjänst. Överbefälhavaren anser inte att några sakligt grundade skäl förebärts för sådana regler. Enligt chefens för armén mening uppfyller utredningens förslag knappast de krav på enkelhet och begriplighet man bör kunna ställa. Alla de nu nämnda militära myndigheterna föreslår att den sammanlagda tiden för tjänstgöring i vapentjänst och vapenfri tjänst utan några reduktionsfaktorer alltid skall vara 540 dagar.

Utredningens förslag beträffande de vapenfrias ekonomiska och sociala förmåner har i allt väsentligt tillstyrkts eller lämnats utan erinran av alla remissinstanser, som yttrat sig i frågan, utom *riksrevisionsverket*. Denna

myndighet är inte övertygad om att de vapenfrias förmåner bör helt jämföras med värnpliktigas. Med hänsyn därtill biträder verket inte utredningens förslag i fråga om penningbidrag och tjänstgöringspremie. *Försvarets civilförvaltning* och *socialstyrelsen* förutsätter att förmånsbeloppen blir anpassade till de förslag angående ekonomiska förmåner åt värnpliktiga som lagts fram av 1960 års värnpliktsutredning. *SSU* anser önskvärt att en särskild befattningshavare vid arbetsmarknadsstyrelsen får i uppgift att ägna sig åt de vapenfrias personalvård. *Chefen för flygvapnet* påpekar, att kostnaderna för radio, TV m. m. för värnpliktiga i vapentjänst i regel bestrids genom vederbörande förbands personalkassa, vilken direkt eller indirekt tillförs medel därför genom de värnpliktiga själva. Det torde därför enligt flygvapenchefens åsikt innebära en extra förmån för de vapenfria om särskilda medel till s. k. trivselbefrämjande åtgärder anslås för dem. *Högerns Ungdomsförbund* anser, att de vapenfria inte bör åtnjuta förmåner som direkt kan anknytas till enbart deras förhållande som vapenfria. Därför bör enligt detta förbunds uppfattning beklädnadsersättning inte utbetalas. *Sveriges Förenade Studentkårer* understryker vikten av att vapenfria får tillgång till studiebidragsförmåner och personalvård i samma utsträckning som värnpliktiga.

Urval och prövningsförfarande

Försvarets sjukvårdsstyrelse finner särskild exploration av de vapenfria nödvändig i samband med inskrivningsförrättningen men understryker samtidigt behovet av en grundlig läkarundersökning för att utröna exempelvis psykiska störningar eller sjukliga personlighetsförändringar hos de sökande. *Överbefälhavaren* hävdar, att inskrivningsprövningen av dem som söker vapenfri tjänst bör vara skild från övriga värnpliktigas inskrivning. Samma synpunkt framförs av *chefen för armén* och *1964 års inskrivnings- och personalredovisningsutredning*. Enligt dessa remissinstanser bör de som före eller vid vanlig inskrivningsförrättning ansöker om vapenfri tjänst kallas till en senare, särskild prövning, vars omfattning avpassas för att ge underlag för det fortsatta handläggningsförfarandet. *Militärpsykologiska institutet* avstyrker att en för sökande av vapenfri tjänst särskilt anordnad exploration äger rum vid inskrivningen. *SSU* framhåller att i broschyren »Inför inskrivningen» bör tas in en objektiv och koncentrerad information om vapenfri tjänst med hänvisning om vilka myndigheter som kan lämna närmare upplysningar. *Medicinalstyrelsen* betonar vikten av att sökande till vapenfri tjänst såväl före som vid inskrivningsförrättningen får erforderlig information om villkoren och förutsättningarna för utbildning och tjänstgöring inom den civila hälso- och sjukvården. Såväl *chefen för armén* som *chefen för flygvapnet* anför att informationen under inga förhållanden får utformas så att den kan framstå som reklam eller propaganda för vapenfri tjänstgöring.

Remissinstanserna har genomgående funnit utredningens förslag i fråga

om prövningsförfarandet vara lämpliga och välmotiverade. I vissa hänseenden har emellertid särskilda synpunkter framförts.

Sålunda anser *överbefälhavaren*, att sökanden bör åläggas personlig inställelse hos utredningsman eller inför prövningsnämnden och att undantag från denna regel skall medges endast i särskilda fall. *Domkapitlet i Uppsala* anser, att personlig inställelse inför utredningsman bör vara obligatorisk. Även *domkapitlen i Göteborg* och *Luleå* betonar vikten av personlig kontakt mellan sökanden och utredningsmannen. Sistnämnda domkapitel ifrågasätter om inte sökandena bör tillförsäkras hjälp vid upprättande av ansökan m. m. *Domkapitlet i Visby* förordar en föreskrift om rätt för sökanden att bli hörd muntligt inför prövningsnämnden, om utredningen inte eljest skulle anses medföra bifall till ansökningen. I fråga om utredningsmännen anser *domkapitlet i Göteborg* att dessa bör vara präster, utsedda efter förslag av domkapitlen. Också *domkapitlet i Västerås* anser, att domkapitlen bör få tillfälle att yttra sig vid utseendet av utredningsmän. *Domkapitlet i Lund* framhåller, att av varje utredningsman bör kunna förväntas förståelse för en människas religiösa problematik.

Beträffande prövningsnämndens sammansättning önskar *medicinalstyrelsen* och *försvarets sjukvårdsstyrelse*, att en psykiater ingår i prövningsnämnden. Enligt *hovrätten för Nedre Norrland* saknas skäl att göra statskyrkopräst till självskriven ledamot av nämnden. Det förhållandet att övervägande delen av de vapenfria tillhör frikyrkosamfunden talar snarare för att de kyrkliga ledamöterna i nämnden bör representera dessa samfund. *Chefen för armén* och *domkapitlet i Göteborg* framställer önskemål om en läkare som ledamot i nämnden, enligt arméchefen en läkare med erfarenhet av inskrivningsverksamheten och militärsjukvård och enligt domkapitlet helst en psykiater. Både *överbefälhavaren* och *Högerns Undomsförbund* finner angeläget, att en av nämndledamöterna utses från krigsmakten. Ungdomsförbundet anser att vederbörande bör vara en kvalificerad trupputbildningsofficer. *Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan* föreslår, att en företrädare för fredsrörelsen skall ingå i nämnden. Enligt vad *SSU* anför bör Kungl. Maj:t ha möjlighet till omorganisering av nämndens sammansättning när nya behov uppstår.

Utredningens förslag att arbetsmarknadsstyrelsen skall ansvara för uttagning, registrering och redovisning får ett genomgående positivt mottagande av remissinstanserna. Förslaget tillstyrks sålunda av bl. a. *överbefälhavaren*, *cheferna för armén*, *marinen* och *flygvapnet*, *arbetsmarknadsstyrelsen* och *överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* samt lämnas utan erinran av bl. a. *statskontoret*. *Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* är dock tveksam om ett särskilt samarbetsorgan behöver inrättas. Dess föreslagna verksamhet torde enligt överstyrelsens mening falla under arbetsmarknadsstyrelsens allmänna uppgifter beträffande planläggning av arbetskraftens fördelning i krig. *Arbetsmarknadsstyrelsen* anför bl. a. följande.

De nya uppgifter som enligt utredningens förslag skall tillföras styrelsen ligger i linje med dess tidigare uppgifter såvitt gäller totalförsvaret. Ett system för fördelning av arbetskraft för totalförsvarsuppgifter finns redan. Genom den s. k. 47-åringsfördelningen fördelas sålunda män, som lämnat värnpliktsåldern, till organisationer som har behov av arbetskraft för sin verksamhet i krig. Denna fördelning sker i samråd med berörda organisationer. Fördelningen av vapenfria synes utgöra ett komplement till nämnda fördelning och kunna ske på i huvudsak motsvarande sätt. *Civilförvarsstyrelsen* finner det angeläget att de vapenfrias uttagning omprövas i samband med repetitionsutbildning för eventuellt överförande till annan tjänstegren. Många av de vapenfria blir nämligen efter grundutbildningen i tillfälle att skaffa sig civil specialutbildning och yrkeserfarenhet, som kan motivera överförande till annan än förut tilldelad tjänstegren. Vad utredningen anför om registrering och redovisning synes civilförvarsstyrelsen främst gälla förhållanden under fredstid. *Sveriges Förenade Studentkårer* understryker vikten av att man vid uttagningen i görligaste mån tar hänsyn till den vapenfries civila utbildning och yrkesinriktning.

Totalvägrare

Bland remissinstanserna råder delade meningar i frågan om totalvägrare, främst Jehovas vittnen, skall kunna befrias från varje tjänstgöring. Av de instanser, som alls uttalar en bestämd mening i denna fråga, har något mer än hälften positiv inställning till befrielsemöjligheten medan sådan möjlighet i övrigt avvisas. *Chefen för flygvapnet, telestyrelsen, SR, Sveriges frikyrkoråd och Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan* tillstyrker förslaget om befrielse, medan det lämnas utan erinran av *socialstyrelsen* och *medicinalstyrelsen* samt av *domkapiteln i Luleå, Karlstad och Stockholm*. De båda sista myndigheterna liksom *luftfartsstyrelsen* och flera andra remissinstanser uttalar dock sina betänkligheter mot att Jehovas vittnen i förevarande sammanhang jämföras med alkoholskadade eller asociala personer. *Överbefälhavaren, chefen för armén och beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* uttalar starka betänkligheter mot den lösning av problemet som befrielsemöjligheten innebär men vill inte motsätta sig att en sådan ordning genomförs försöksvis. *Hovrätten för Nedre Norrland* finner ur rättvisesynpunkter knappast försvarligt att just Jehovas vittnen försätts i ett särskilt gynnsamt läge och anser att de i fortsättningen liksom hittills får överföras till vapenfri tjänst. *Svea hovrätt* anser likaså det inte böra komma ifråga att bereda Jehovas vittnen en gynnad särställning bland värnpliktsvägrarna. Om tillhörigheten till denna sekt skulle medföra befrielse såväl från värnpliktstjänstgöring som från vapenfri tjänst finns enligt hovrätten anledning befara, att ett mycket stort antal värnpliktiga skulle ansluta sig till sekten för att vinna en sådan förmån. *Militieombudsmannen* anser, att allvaret i de samvetsbetänkligheter

Jehovas vittnen har mot varje form av samhällstjänst inte torde kunna betvivlas. Militieombudsmannen anför vidare. Erfarenheten visar att bestraffningen av dem såtillvida är ändamålslös att den inte åstadkommer någon som helst förändring i deras inställning. Givetvis skulle en sådan uppfattning som de företräder vara samhällsvådlig ifall den blev mera allmänt omfattad. Skulle man emellertid vid närmare övervägande finna att risken för en utbredning av deras lära inte skulle nämnvärt öka om de befriades från skyldighet att fullgöra varje slag av samhällstjänst synes det vara mest rationellt att medge dem sådan befrielse. Enklast torde detta, såsom utredningen antytt, kunna ske genom att de förklaras temporärt odugliga till krigstjänst. De skulle då inte bli inkallade till tjänstgöring och följaktligen aldrig få tillfälle att genom sin totalvägran begå något brott. Enligt *försvarets civilförvaltnings* mening borde det övervägas om man inte — i likhet med vad som uppgetts ske i Schweiz — skulle kunna grunda olämpligförklaringen av ifrågavarande vapenfria på psykiska skäl. *TCO* anser att prövningsnämnden bör ha rätt att förklara vapenfria olämpliga för fullgörande av vapenfri tjänst, om det bedöms att vederbörande tillhör en trosriktning som karakteriseras av sådan ofördragsamhet mot oliktankande att han skulle försvåra eller oroa verksamheten inom det område där han eljest skulle fullgöra sin tjänsteplikt. *Chefen för marinen och militärpsykologiska institutet* anser däremot inte tillrådligt att utan krav på motprestation helt friställa sektens medlemmar. *Domkapitlet i Uppsala* samt *domkapitlen i Linköping, Strängnäs* och *Lund* vill inte heller tillstyrka ett förslag att tillåta Jehovas vittnen att vara helt befriade från tjänsteplikt. *Domkapitlet i Linköping* hävdar, att i rättvisans namn något slag av medborgerlig tjänsteplikt också måste gälla för Jehovas vittnen. Det måste enligt vad domkapitlet anför anses sårande för medborgarnas känsla för rättvisa att en totalvägrare skall leva sitt vanliga liv med det civila livets bekvämligheter och inkomster medan andra vapenfria får nöja sig med en mindre ersättning för det inkomstbortfall de blir utsatta för under de 540 dagar som tjänsteplikten skall omfatta. *SSU* anser befrielse vara principiellt felaktig och uttalar, att de vapenvägrare som nekar att fullgöra vapenfri tjänst av domstol bör kunna åläggas arbetsplikt. En liknande tanke framförs även av *domkapitlet i Lund*.

De erfarenheter som enligt *kriminalvårdsstyrelsen* föreligger från verkställigheten av fängelsestraff, som ådömts medlemmar av sekten Jehovas vittnen, visar att de under verkställigheten regelmässigt sköter sig oklanderligt. Detta förhållande tillsammans med arten av deras brott har också givit styrelsen anledning att för deras del inom fängelsestraffets ram pröva delvis nya verkställighetsformer. Dessa experiment har till alla delar utfallit väl. Den omständigheten att medlemmarna av sekten inte låter sig påverkas av straffverkställigheten sammanställd med att deras lagöverträdande har sin förklaring i en stark samvetsövertygelse och att de i övrigt är välordnade medborgare motiverar enligt styrelsens mening att en ordning pro-

vas som gör det möjligt att för dem avstå från fängelsestraff. En sådan ordning kunde dock enligt styrelsen få vissa inte förutsedda verkningar. Om en lika behandling av alla totalvägrare accepteras och möjlighet därigenom öppnas även för andra än Jehovas vittnen att utan risk för straffsanktioner slippa undan all tjänst under hänvisning till samvetsbetänkligheter kan befaras, att denna möjlighet kommer att utnyttjas i betydande omfattning. Styrelsen finner dock svårt att bedöma i vad mån detta kan komma att menligt påverka möjligheterna att effektivt upprätthålla den militära fredstjänstgöringen.

Justitieombudsmannen finner den av vapenfriutredningen antydda vägen att temporärt olämpligförklara Jehovas vittnen inte vara framkomlig. Justitieombudsmannen anser att det nya systemet bör utformas så, att överföring till vapenfri tjänst med säkerhet kan påräknas beträffande samtliga totalvägrande Jehovas vittnen. Detta kan nås genom en anmälningsplikt från inskrivnings- och mobiliseringsmyndigheter till prövningsnämnden, som mycket väl kan anförtros beslut av nu angiven art. För att undgå meningslös bestraffning av Jehovas vittnen för vägran att fullgöra även vapenfri tjänst borde enligt justitieombudsmannen införas en möjlighet att underlåta åtal i sådana fall, där lagföring och straff inte bedöms ägnade att ändra den enskildes inställning och inte heller anses erforderliga från allmän synpunkt. Sådant beslut skall förbehållas riksåklagarämbetet. Även om en sådan möjlighet kan väcka betänkligheter ur rättvisesynpunkt torde den vara att föredra framför att behålla hittillsvarande system. Givetvis skall en sådan ordning kombineras med att man i fredstid inte ånyo inkallar personer som blivit föremål för beslut att inte åtalas. I ett krigsläge kunde det tas i anspråk för det allmänna med stöd av allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83). Skulle betänkligheterna mot den föreslagna lösningen befinnas så starka att den avvisas anser justitieombudsmannen antalet bestraffningar av varje totalvägrare böra begränsas till ett.

Ikraftträdande och kostnader

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller att utredningens förslag för styrelsens del kommer att medföra — förutom ansvaret för uttagning och fördelning till tjänstgöring — en fortlöpande registrering av ca 10 000 personer. Denna uppgift överförs från bl. a. centrala värnpliktsbyrån och inskrivningsexpeditionerna. Uppgiften, som synes innebära en viss centralisering, kräver att ett nytt redovisningssystem byggs upp. Detta bör kunna ske i anslutning till den rationalisering av beredskapsregistreringen (SFS 1941: 720) och samordning med folkbokföringen som planläggs inom arbetsmarknadsstyrelsen. Övergång till ett nytt system för beredskapsregistrering beräknas sålunda kunna ske hösten 1967. De nya arbetsuppgifterna bör därför inte överföras till arbetsmarknadsstyrelsen förrän vid sistnämnda tid.

Utredningens förslag att kostnaderna för de vapenfria utom vad avser inskrivningen och prövningsnämnden skall belasta elfte i stället för fjärde huvudtiteln har inte föranlett erinringar från remissinstanserna. *Riksrevisionsverket* anser att utredningens kostnadsberäkningar inte utan vidare kan godtas. Verket finner svårt att i förväg bedöma omfattningen av prövningsnämndens verksamhet och anser att, innan erfarenhet vunnits, några befattningar inte bör inrättas hos nämnden utan att i stället extra personal anlitas i erforderlig omfattning. Beträffande nämndens sekretariat anser *statskontoret* det böra övervägas en samordning av detta med den av departementsutredningen föreslagna värnpliktsnämndens sekretariat. *Överbefälhavaren* och *chefen för armén* gör gällande att kostnaderna för prövningsnämndens verksamhet är för lågt beräknade. *Civildéforsvarsstyrelsen* påpekar, att bortfall av vapenfri arbetskraft vid civildeforsvarsskolorna medför vissa ökade kostnader för anställning av personal som utför motsvarande arbete. Dessa kostnader beräknas till sammanlagt ca 525 000 kr. om året. Enligt *arbetsmarknadsstyrelsen* fordras för de nya arbetsuppgifterna enligt preliminära beräkningar en personalförstärkning inom styrelsens kansli med fyra tjänstemän varav ett kanslibitråde. *Luftfartsstyrelsen* förutsätter att i förekommande fall erforderliga medel för att täcka styrelsens merkostnader för utbildning av vapenfria ställs till styrelsens förfogande. *Överstyrelsen för Svenska röda korset* framhåller att alla kostnader för utbildning av vapenfria vid Röda korset skall betalas av statsmedel. *Svenska kommunförbundet* fäster uppmärksamheten på att praktiktjänstgöring hos kommunala förvaltningar kräver viss handledning från den ordinarie personalens sida och att denna handledning innebär kostnader för vederbörande kommun.

Förslaget att vissa myndigheter eller organisationer skall utge ersättning för de vapenfrias arbetsinsats tillstyrks eller lämnas utan erinran av *överbefälhavaren*, *cheferna för armén*, *marinen* och *flygvapnet*, *SIDA*, *järnvägsstyrelsen*, *statskontoret*, *riksrevisionsverket* och *SSU*. *Centerns ungdomsförbund* anser, att alla de myndigheter som utnyttjar vapenfri arbetskraft skall betala för denna. *Försvarets civilförvaltning* ifrågasätter om den föreslagna ersättningsskyldigheten verkligen bör komma i fråga. Med den av utredningen föreslagna utbildningen av vapenfria synes det civilförvaltningen tveksamt, om myndigheterna i någon större omfattning kan nyttiggöra sig de vapenfrias arbete. I sammanhanget måste hänsyn också tas till att myndigheterna föreslås bestrida utbildningskostnaderna och till att den eventuella nettoersättningen torde bli av relativt blygsam omfattning. *Luftfartsstyrelsen* kan inte ansluta sig till utredningens förslag om ersättning för vapenfrias arbetsinsatser. Styrelsen hänvisar därvid främst till följande omständigheter. Luftverkets stat för driftkostnader upptar år från år ett betydande underskott. Den vapenfria arbetskraft som verket får kan inte tillnärmelsevis jämföras med exempelvis brandmannaaspiranter och får under minst hela den första tjänstgöringsperioden anses vara under utbild-

ning. De vapenfria kan i motsats till annan personal på flygplatserna av fackföreningspolitiska skäl inte användas till andra arbetsuppgifter, t. ex. snöröjning och handräckning. Som affärsdrivande verk konstaterar luftfartsverket, att den nuvarande ordningens lönsamhet bygger på förutsättningen att de förhållandevis dyra kostnaderna för de vapenfrias utbildning kompenseras av låga utnyttjandekostnader. Om denna balans rubbas, kan luftfartsverket nödgas ompröva förutsättningarna för att över huvud taget använda vapenfria i sin verksamhet. *Järnvägsstyrelsen* anför, att i konsekvens med principen att vederbörande myndighets kostnader för de vapenfrias utbildning avräknas vid ersättningsbeloppets bestämmande bör också statsverket ersätta myndigheten i de fall då dennas kostnader för utbildningen överstiger ersättningen för de vapenfrias arbetsinsats. *Svenska kommunförbundet* liksom *SR* anlägger liknande synpunkter på ersättningsfrågan.

I fråga om avsättning av u-landshjälp m. m. intar nära nog alla remissinstanser, som uttalat sig i frågan, en klart avvisande hållning till tanken att statsverkets eventuella inkomster av de vapenfrias arbetsinsatser skulle avsättas till u-landsbistånd eller fredsforskningsändamål. *SIDA*, exempelvis, anser att anslag för det statliga utvecklingsstödet i vanlig ordning bör beräknas inom ramen för statsbudgeten. *SSU* förstår utredningens tvekan inför tanken att avsätta ersättningsmedlen för fredsforskning men anser de psykologiska skälen så starka, att man bör tillmötesgå de önskemål som framförts om avsättning för detta ändamål. *Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan* finner tanken att medel, som de vapenfria intjänat genom sitt arbete, skall avsättas till fredsforskning vara helt i överensstämmelse med de önskemål som fredsforsorganisationerna tidigare framfört.

Departementschefen

Det svenska militära försvaret bygger på allmän värnplikt. Den allmänna värnpliktens bärande idé är att försvaret utgör en hela folkets angelägenhet och att försvarsbördan skall fördelas om möjligt likformigt och även i övrigt rättvist. Den särskilda lagstiftningen till förmån för dem som hyser samvetsbetänkligheter mot den egentliga värnpliktstjänstgöringen innebär ett undantag från denna princip och är betingad av respekten för individens åsiktsfrihet. Det fortsatta behovet av en undantagslagstiftning kan enligt min mening inte sättas i fråga.

1943 års lag bygger på principen att de vapenfrias tjänstgöring är en form av värnpliktstjänstgöring. Tillstånd till vapenfri tjänst kan enligt lagen meddelas värnpliktig för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd. Vapenfri tas ut till sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller tjänstgöring vid civilförsvaret eller, då omständigheterna påkallar det, till

expeditions-, yrkes- eller handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten. Möjlighet finns också till uttagning för civilt arbete utom krigsmakten för statens eller kommuns räkning. Tjänstgöringstiden för vapenfria skall med en tredjedel överstiga den tid som enligt 27 § 1 mom. A. värnpliktslagen är föreskriven för värnpliktiga i allmänhet. Denna tredjedelsregel skall om möjligt iakttas även vid inkallelse av vapenfria under beredskap och krig. I fred uttas regelmässigt 525 dagar av de vapenfria. Erhåller värnpliktigt tillstånd till vapenfri tjänst sedan viss vapentjänst fullgjorts får tiden för vapentjänsten i princip avräknas, varvid såsom jag tidigare redovisat en särskild praxis utvecklats sig. Tillstånd till vapenfri tjänst och beslut om den tjänstgöring till vilken de vapenfria skall uttas meddelas av Kungl. Maj:t. Ställningstagandet till frågan om tillstånd till vapenfri tjänst föregås av ett omfattande prövningsförfarande, som bl. a. inbegriper samtal med särskilt utsedd utredningsman. Antalet vapenfria utgjorde ca 9 300 år 1963 och hade vid årsskiftet 1965/66 stigit till ca 9 700.

Kritik har ofta riktats mot det nuvarande systemet särskilt i vad avser arten och omfattningen av de vapenfrias tjänstgöring samt prövningsförfarandet. Den av mig tillkallade vapenfriutredningen hade till främsta uppgift att söka finna former för en lämpligare tjänstgöring för de vapenfria. Utredningens förslag innebär väsentligen att de vapenfrias tjänstgöring förläggs helt utanför krigsmakten och inte betraktas som värnpliktstjänstgöring utan som en särskild tjänsteplikt. Enligt utredningen skall värnpliktiga kunna erhålla tillstånd till vapenfri tjänst, om bruk av vapen mot annan inte är förenligt med hans allvarliga personliga övertygelse och om sådant bruk för honom skulle medföra samvetsnöd. Utredningen vidgar tjänstgöringsalternativen för de vapenfria och föreslår bl. a. brandtjänst inom civilförsvaret, reparationstjänst vid statens järnvägar eller statens vattenfallsverk, hälso- och sjukvårdstjänst inom det allmänt civila medicinalväsendet samt ekonomi- och expeditionstjänst främst vid statlig och kommunal förvaltning. Tjänstgöringstiden i fred föreslås till 540 dagar i likhet med vad som gäller för specialtjänstuttagna värnpliktiga. Under beredskap och krig anses tjänstgöringstiden böra vara densamma för vapenfria som för andra värnpliktiga. Urvals- och prövningsförfarandet föreslås bli omlagt. Bl. a. flyttas ärende om tillstånd till vapenfri tjänst från Kungl. Maj:t till en central prövningsnämnd. Samtidigt vill utredningen överlåta uttagningen till arbetsmarknadsstyrelsen, som också får huvudansvaret för de vapenfrias utbildning och tjänstgöring samt skall omhändera deras registrering och redovisning.

Liksom remissinstanserna instämmer jag i allt väsentligt i utredningens principiella överväganden beträffande de vapenfrias tjänstgöring m. m. och anser att utredningens förslag kan läggas till grund för en reform av den vapenfria tjänsten. I det följande behandlar jag mera ingående de särskilda frågor som utredningen har tagit upp till prövning.

En av de viktigaste uppgifterna för vapenfrilagstiftningen är att på ett för både samhället och den enskilde medborgaren tillfredsställande sätt ge uttryck åt de krav som måste uppfyllas för tillstånd till vapenfri tjänst. I likhet med utredningen finner jag inte anledning att i princip frångå den lösning som anvisats i 1943 års lag. Liksom hittills bör således både religiösa och etiska betänkligheter mot vapentjänstgöring kunna medföra befrielse från sådan tjänstgöring. För vapenfrihet bör ytterligare krävas att vederbörande på grund av sin klart dokumenterade övertygelse inte är beredd att för något ändamål bruka vapen mot annan. Givetvis bör också förutsättas att den som erhåller befrielse från vapenbruk är villig att i annan form än genom den vanliga värnplikstjänstgöringen tjäna samhället och förbereda sig för en uppgift inom något av krigssamhällets olika verksamhetsområden. Mot den av utredningen föreslagna formuleringen av förutsättningarna för vapenfri tjänst har jag ingen annan erinran än att jag i likhet med några remissinstanser inte finner skäl att ersätta det i 1943 års lag använda uttrycket »djup samvetsnöd» med enbart »samvetsnöd». Det bör fordras att den som söker vapenfri tjänst kan åberopa synnerligen starka skäl för att få bifall till sin ansökan. Allvaret och djupet i sökandens övertygelse kommer enligt min mening klarast till uttryck om samvetsnöden alltjämt betecknas som djup. Jag föreslår därför, att tillstånd till fullgörande av vapenfri tjänst ges i sådana fall då bruk av vapen mot annan inte är förenligt med sökandens allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom.

I enlighet med utredningens förslag förordar jag, att de vapenfria får möjlighet att tjänstgöra inom fler civila arbetsområden än f. n. Såsom överbefälhavaren och försvarets sjukvårdsstyrelse anfört uppstår vissa svårigheter om vapenfria inte längre disponeras för tjänstgöring vid garnisonsbrandkårer m. m. Jag anser att vapenfria efter eget åtagande bör kunna få tjänstgöra inom krigsmakten. Farhågor har vidare uttalats för att en ökning av tjänstgöringsmöjligheterna för de vapenfria skulle leda till en minskning av det antal vapenfria som nu tilldelas civilförsvaret. Vissa betänkligheter har vidare anmälts mot att vapenfria placeras i uppgifter som i krig är av vital betydelse för landet, exempelvis betjäning av kraftverksanläggningar. Dessa och andra liknande synpunkter bör i görlig mån bli beaktade vid uttagningen av de vapenfria till tjänstgöring. Därvid bör som utredningen uttalat vara vägledande, att uppgifterna i såväl fred som krig skall vara sådana att samvets skäl inte rimligen kan anföras mot att fullgöra dem. Tjänstgöringen i krigstid bör vidare avse för samhället betydelsefulla uppgifter och väljas inom områden där personalförstärkning behövs eller där personal behöver frigöras för andra väsentliga samhällsuppgifter.

I fråga om de olika tjänstgöringsalternativen finner jag i likhet med remissinstanserna utredningens förslag vara välgrundade och genomförbara. Huvudvikten synes liksom nu böra läggas vid utbildning i *brandtjänst*

inom civilförsvaret. Jag anser i likhet med utredningen, att grundutbildningen inom denna tjänst bör centraliseras till luftfartsverket, medan repetitionsutbildningen fullgörs vid statens civilförvarsskolor. I enlighet med förslag från järnvägsstyrelsen och telestyrelsen förordar jag, att uttagning till *reparationstjänst* skall kunna ske även vid enskilda järnvägar och vid televerket. Däremot bör, såsom järnvägsstyrelsen anfört, tills vidare anstå med att genomföra av utredningen föreslagna försök med viss utbildning i maskin- och motorreparationstjänst vid statens järnvägar. Beträffande *hälso- och sjukvårdstjänsten* vill jag i likhet med medicinalstyrelsen framhålla vikten av att endast vapenfria med särskilt intresse och med personliga förutsättningar för hälso- och sjukvård tas ut till sådan tjänst. Utbildningen för krigsuppgifterna bör i första hand ske inom områden där den största personalbristen nu råder. Jag tillstyrker att vapenfria i vissa fall tas ut till tjänstgöring inom vissa speciella områden, såsom ambulanstjänst, handikappvård och rödakorsverksamhet. Utbildning för sådan tjänstgöring bör dock inte sättas igång, om den inte kan anordnas för ett visst minsta antal därför lämpade vapenfria. Medicinalstyrelsen har föreslagit att tjänsteplikten, om så lämpligen kan ske, tas ut i form av försvarsmedicinsk assistenttjänstgöring för all medicinalpersonal, som skall fullgöra vapenfri tjänst. Jag ansluter mig till förslaget. Tjänstgöringen för den som tas ut till *ekonomitjänst* bör kunna avse jordbruks- eller skogsbruksarbete samt arbete inom kulturminnesvården. Vad slutligen angår *expeditionstjänsten* bör uttagningen företrädesvis avse områden inom statlig eller kommunal förvaltning, där den vapenfrie efter endast en kort arbetsintroduktion kan börja fullgöra sina uppgifter. Jag kan sålunda inte dela utredningens uppfattning att alla vapenfria som tas ut till expeditionstjänst bör få en grundläggande utbildning i bl. a. maskinskrivning och kontorsteknik. Av vad jag nu sagt torde också framgå att antalet möjliga tjänstegrenar inom området expeditionstjänst måste bli avsevärt mindre än vad utredningen förutsatt. Placering av vapenfria för uppgifter i inkvarteringskommunerna under krigstid bör i allmänhet inte komma i fråga. I likhet med utredningen kan inte heller jag tillstyrka u-lands- eller fredskårstjänst som alternativtjänstgöring för de vapenfria. Däremot bör i särskilda fall viss praktisk tjänstgöring kunna ske vid SIDA eller vid svensk hjälporganisation med internationell anknytning.

Beträffande tjänstgöringstiden för de vapenfria ansluter jag mig till ett uttalande av utredningen att denna tid i huvudsak måste avpassas så att den medger en effektiv utbildning till merendels tämligen kvalificerade tjänstgöringsuppgifter under krigsförhållanden. Med hänsyn härtill anser jag utredningens förslag att fredstjänstgöringen skall ha en längd av 540 dagar vara väl avvägt. Detta dagantal motsvarar utbildningstiden för specialtjänstuttagna värnpliktiga och överensstämmer nära med den tid som jag inom kort kommer att föreslå som den längsta möjliga för värnpliktiga i allmänhet. Tjänstgöringen bör kunna uppdelas i omgångar över hela värn-

pliktstiden alltså t. o. m. det år då vederbörande fyller 47 år. Att tillbörlig hänsyn tas till civil utbildningsgång förutsätter jag som självfallet. Under beredskap och krig bör tjänstgöringstiden vara densamma för vapenfria som för andra värnpliktiga. I ett skärpt läge bör skillnad inte göras mellan de vapenfrias och de värnpliktigas samhällsviktiga insatser. Den fara för missbruk av möjligheten att erhålla vapenfri tjänst som Svea hovrätt ansett föreligga under tider av påtaglig krigsfara finner jag överdriven. Liksom f. n. bör den vapenfria tjänsten kunna avkortas för värnpliktig, som övergår till vapenfri tjänst efter fullgjord viss värnpliktstjänstgöring. Kungl. Maj:t bör äga utfärda bestämmelser härom.

Utredningens förslag att de vapenfria skall ha rätt till ekonomiska och sociala förmåner — inbegripet personalvård och fritidsförmåner — i samma omfattning som värnpliktiga i allmänhet tillstyrks i allt väsentligt eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan. Även jag tillstyrker att vapenfria erhåller samma förmåner i fråga om avlöning, familjebidrag, grupplivförsäkring m. m. som värnpliktiga i allmänhet. Den nuvarande begränsningen i de vapenfrias rätt att erhålla förhöjt penningbidrag bör avskaffas. Premiesystemet för vapenfria bör utformas i överensstämmelse med vad som kommer att gälla för värnpliktiga efter den förestående omläggningen av värnpliktsutbildningen.

Det är angeläget att varje vapenfri såvitt möjligt tas ut till den tjänstgöring för vilken han är lämpad med hänsyn till personliga kvalifikationer och utbildning. Såsom utredningen föreslagit bör därför den som söker vapenfri tjänst i samband med inskrivningen genomgå en urvalsprövning som är likvärdig med den som gäller för övriga värnpliktiga. Särskild s. k. exploration torde dock inte vara nödvändig och jag kan inte heller biträda det förslag som bl. a. överbefälhavaren lagt fram om att inskrivningsprövningen av den som söker vapenfri tjänst skall vara skild från övriga värnpliktigas inskrivning. Jag vill tillstyrka utredningens förslag att bättre information än f. n. skall ges vid inskrivningen om innebörden av vapenfrilagstiftningen och den vapenfria tjänsten. Självfallet skall informationen vara objektiv och inte utformas som propaganda för eller mot vapenfri tjänst.

Utredningens förslag i fråga om prövningsförfarandet har remissinstanserna genomgående funnit vara lämpliga och välmotiverade. Jag delar utredningens uppfattning att det nuvarande frågeformuläret bör avskaffas och att det räcker med en skriftlig ansökan som innehåller motivering varför sökanden anser sig vilja fullgöra vapenfri tjänst, önskemål angående tjänstgöringsområde samt uppgift på minst två trovärdiga personer som väl känner sökanden och hans förhållanden. Härjämte bör sökanden som några remissinstanser påpekat åläggas personlig inställelse inför utredningsman. Vidare biträder jag utredningens förslag att frågor om tillstånd till vapenfri tjänst skall avgöras av en särskild nämnd om sju ledamöter, *vapenfrinäm-*

den. I likhet med utredningen förordar jag, att nämnden skall äga utse utredningsmän. Till utredningsmän bör inte bara komma i fråga företrädare för trossamfundet utan även andra personer som lämpar sig för uppgiften. I detta sammanhang anser jag det böra övervägas att i möjlig utsträckning anknyta utredningsverksamheten till inskrivningsförrättningarna. Beträffande slutligen nämndens sammansättning är det angeläget att olika intressen blir allsidigt representerade i nämnden. Självfallet bör några av ledamöterna ha anknytning till yrkesområden, som gör dem särskilt ägnade att bedöma bärigheten av de samvetsbetänkligheter mot vapenbruk som åberopas av dem som söker vapenfri tjänst. Kungl. Maj:t bör äga meddela bestämmelser om nämndens sammansättning.

Utredningens förslag att arbetsmarknadsstyrelsen skall ha huvudansvaret för de vapenfrias utbildning och tjänstgöring samt omhänderha deras registrering och redovisning har fått ett genomgående positivt mottagande av remissinstanserna. Även jag biträder förslaget. Såsom arbetsmarknadsstyrelsen framhållit i sitt remissutlåtande finns redan inom styrelsen ett system för fördelning av arbetskraft för totalförsvarsuppgifter. I sin egenskap av uttagningsmyndighet har arbetsmarknadsstyrelsen att inom ramen för sina befogenheter fastställa de totalförsvarsuppgifter för vilka utbildning av vapenfria bör ske. Eftersom arbetsmarknadsstyrelsen centralt ansvarar för utbildningen bör enligt utredningens av flertalet remissinstanser tillstyrkta förslag ett samarbetsorgan upprättas inom styrelsen i vilket ingår företrädare för berörda utbildningsmyndigheter.

Frågan om totalvägrarna, främst Jehovas vittnen, har utförligt diskuterats såväl av utredningen som av remissinstanserna. Med den föreslagna omläggningen av tjänstgöringssystemet och utvidgningen av tjänstgöringsområdena torde de s. k. etiska totalvägrarna inte vidare erbjuda något problem. Annorlunda förhåller det sig med medlemmarna av sekten Jehovas vittnen, som helt vägrar att lyda order från samhällets sida även om det gäller skydd för samhället eller den demokratiska ordningen. Enligt utredningen kan det allvarligt övervägas att temporärt odugligförklara Jehovas vittnen på samma grunder som nu åberopas när vissa alkoholskadade eller asociala personer befrias från värnpliktstjänstgöring. Bland remissinstanserna har meningarna i fråga om behandlingen av Jehovas vittnen varit delade. Tanken att sektens medlemmar i en eller annan form skall befrias från tjänstgöring har dock vunnit sympati bland en knapp majoritet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan.

För min del har jag kommit till den bestämda uppfattningen att sekten Jehovas vittnen har en sådan inställning till samhället att det får anses uteslutet att medlemmarna fullgör någon form av tjänsteplikt. Skäl talar för att de särbehandlas vilket redan sker i vissa länder. Den nuvarande ordningen är så otillfredsställande att jag anser att man bör pröva andra vägar

även om det skulle medföra, att rättvisesynpunkterna sätts åt sidan i de relativt fåtaliga fall som det i praktiken rör sig om. Särbehandlingen bör dock inte innebära att någon förklaras vara vapenfri utan att den nya lagens rekvisit är uppfyllda, vilket endast i undantagsfall kan väntas vara fallet i fråga om Jehovas vittnen. Inte heller bör reglerna om befrielse från eller anstånd med värnplikstjänstgöring eller om odugligförklaring tolkas på något särskilt sätt i fråga om sektens medlemmar. Jag anser det vidare olämpligt och knappast möjligt att införa en särregel som skulle befria endast dem från tjänstgöring.

Mot bakgrund av det anförda har jag kommit till den uppfattningen att medlemmar av sekten Jehovas vittnen, som enligt utredning i det särskilda fallet måste antas på grund av sin övertygelse inte komma att fullgöra någon form av tjänsteplikt, inte bör kallas in till tjänstgöring. Kungl. Maj:t äger förordna att viss värnpliktig, vapenfri eller annan, inte skall kallas in. Jag förordar alltså den ordningen att Kungl. Maj:t från fall till fall beslutar huruvida medlem av sekten skall kallas in. Hinder torde inte möta att uppdra avgörandet åt underordnad myndighet. Detta bör emellertid inte ske innan tillräcklig erfarenhet vunnits av den nya ordningen.

Tillvägagångssättet bör utformas så att beslutet i så många fall som möjligt kan fattas före inställelsen till tjänstgöring. Förutsättningar för att klarhet om vederbörandes inställning i regel skall vinnas på ett tidigt stadium synes också skapas genom mitt förslag att utredningsverksamheten i möjlig utsträckning skall anknytas till inskrivningsförrättningarna. Kungl. Maj:t bör vidare föreskriva att frågan huruvida inkallelse i fortsättningen skall ske skall underställas Kungl. Maj:t när det upplyses att värnpliktig tillhör sekten Jehovas vittnen t. ex. i ärende om befrielse enligt 5 § värnpliktslagen eller i samband med inställelse. Vid utredningen av fråga huruvida inkallelse skall ske bör den nya vapenfrinämnden kunna medverka även om tillstånd till vapenfri tjänst inte kan komma i fråga. Beslut att inkallelse inte skall ske bör omprövas efter viss tid och ny utredning då göras.

Om en sektmedlem underlåter att ge sin sekttillhörighet tillkänna innan han inställer sig till tjänstgöring och vägrar att lyda order, bör enligt min mening vanliga regler om åtal och straff gälla. Särregler för detta fall är jag inte beredd förordna för sektens medlemmar. Om någon i samband med inställelse uppger sig tillhöra Jehovas vittnen, bör han inte beordras utföra arbete eller ges annan order, förrän man undersökt om han tillhör sekten. Tillhör han sekten, bör han genast hemförlovas i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut.

Den ordning som jag förordat bör tillämpas endast försöksvis. Leder den till missbruk eller andra olägenheter, bör den omprövas.

Övergången till det nya systemet bör ske den 1 oktober 1966. Arbetsmarknadsstyrelsen har visserligen föreslagit senare övergång med hänsyn till att systemet för beredskapsregistrering läggs om hösten 1967. Jag finner emel-

lertid angeläget att reformen av den vapenfria tjänsten inte försenas. Uppstår administrativa svårigheter för arbetsmarknadsstyrelsen att redan innevarande höst överta ansvaret för de vapenfrias tjänstgöring m. m. synes redovisningen, registreringen och inkallelseförfarandet under en övergångstid kunna ligga kvar hos krigsmaktens myndigheter.

De grundläggande bestämmelserna för den vapenfria tjänsten bör samlas i en särskild lag som ersätter den nuvarande lagen den 26 mars 1943 (nr 121) om vapenfria värnpliktiga. Den föreslagna reformen medför vidare ändringar i brottsbalken, lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän, militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74), krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688), allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83), lagen den 14 oktober 1959 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m., lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester och lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring.

På grundval av de överväganden som jag nu redovisat har de lagförslag som vapenfriutredningen lagt fram överarbetats inom försvarsdepartementet och förslag upprättats till

1. lag om vapenfri tjänst,
2. lag om ändrad lydelse av 21 kap. 20 § brottsbalken,
3. lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän,
4. lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),
5. lag om ändrad lydelse av 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74),
6. lag om ändrad lydelse av 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688),
7. lag om ändrad lydelse av 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83),
8. lag angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. och
9. lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.¹ Vapenfriutredningens förslag till lag om vapenfria tjänsteplik-tiga torde fogas till protokollet som *bilaga 2*.

Fråga om ändring i lagen om allmän försäkring torde få anmälas av che-fen för socialdepartementet i annat sammanhang. Fråga om ändring i värn-pliktslagen kommer jag att anmäla senare med förslag om särskild propo-sition.

¹ Bilagan har uteslutits. Förslagen i bilagan är likalydande med de förslag som är fogade vid propositionen frånsett vissa mindre ändringar av redaktionell art.

Lag om vapenfri tjänst

1 §.

Utredningen föreslår att den som fått tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst kallas vapenfri tjänstepliktig.

Yttranden. *Hovrätten för Nedre Norrland* finner sammanställningen vapenfri tjänstepliktig inte helt tillfredsställande. Det är inte något för just detta slag av tjänsteplikt egenartat att den är vapenfri och enligt hovrättens mening skulle bl. a. av denna anledning den kortare och enklare beteckningen vapenfri vara att föredra. *Domkapitlet i Linköping* konstaterar, att utredningens hela strävan varit att för vissa medborgare förvandla samhällets krav på militär utbildning till en utbildning för civila, icke-militära uppgifter under krigstid. Med hänsyn därtill synes det domkapitlet olämpligt att även i fortsättningen katalogisera dessa medborgare som vapenfria. Domkapitlet föreslår i stället, att den av fredsorganisationerna lanserade beteckningen civiltjänst används.

Departementschefen. Med hänsyn till att den vapenfria tjänsten inte betraktas som värnpliktstjänstgöring utan träder i stället för denna som en särskild tjänsteplikt bör de vapenfria i överensstämmelse med vapenfriutredningens förslag benämnas vapenfria tjänstepliktiga. I paragrafen anges de grundläggande förutsättningarna för att värnpliktig skall erhålla tillstånd till vapenfri tjänst. Såsom framgår av vad jag anfört tidigare formuleras förutsättningarna något annorlunda än i 1943 års lag utan att därmed avses någon ändring i sak. Den i 1943 års lag angivna formuleringen »djup samvetsnöd» har jag ansett böra behållas.

2 §.

Utredningen föreslår, att i lagen anges riktlinjer efter vilka tjänstgöringsuppgifter för de vapenfria skall bestämmas.

Yttrande. *Sveriges frikyrkoråd* anser att i lagen bör anges samtliga de tjänstgöringsalternativ som föreslagits av utredningen.

Departementschefen. Att uttömmande ange alla tjänstgöringsalternativ synes inte möjligt. Exempel ges emellertid på de viktigaste tjänstgöringsområdena till vilka huvuddelen av de vapenfria torde komma att tas ut. I paragrafen har också tagits in föreskrift om att vapenfri tjänst inte får fullgöras inom krigsmakten utan den vapenfries medgivande.

3 §.

I paragrafen har sammanförts bestämmelserna i 2 § tredje stycket och 7 § 1943 års lag. Enligt 1943 års lag hemförlovas inte värnpliktig som efter inryckning till värnpliktstjänstgöring söker vapenfri tjänst. Den värnpliktige har i stället valrätt om han vill bära vapen eller inte under den tid som för-

flyter till dess hans ansökan prövats. Det kan förekomma att värnpliktiga väljer att bära vapen för att inte riskera eftertjänst om ansökningen avslås. Sådan valmöjlighet bör inte föreligga för den värnpliktige. Lämpligare är att en värnpliktig som sökt vapenfri tjänst omedelbart hemförlovas. Det måste emellertid ligga i de militära myndigheternas hand att pröva hemförlovningsfrågan i varje särskilt fall. Ges den värnpliktige ovillkorlig hemförlovningsrätt genom att ansöka om vapenfri tjänst öppnas annars möjlighet att kringgå ett vägrat medgivande till anstånd med den tjänstgöring varom fråga är.

4 §.

I lagen bör tas in en erinran om att arbetsmarknadsstyrelsen centralt ansvarar för de vapenfrias utbildning och tjänstgöring. Att styrelsen är uttagningsmyndighet bör också anges. Detta har skett i förevarande paragraf.

5 §.

Utredningen föreslår bl. a. att vapenfria tjänstepliktiga skall kunna befrias från tjänstgöring enligt samma grunder som gäller för värnpliktiga enligt 5 § värnpliktslagen.

Yttrande. Hovrätten för Nedre Norrland pekar på att Kungl. Maj:t enligt 5 § värnpliktslagen äger befria från värnpliktstjänstgöring under vissa i lagrummet närmare angivna förutsättningar. Enligt hovrättens mening är den av vapenfriutredningen föreslagna bestämmelsen i ämnet obehövlig, eftersom den vapenfria tjänsten är subsidiär i förhållande till värnplikts-tjänstgöringen.

Departementschefen. Den i andra stycket angivna längsta tjänstgöringstiden om 180 dagar motsvarar den längsta tid värnpliktig kan kallas in till beredskapsövning. Vapenfria tjänstepliktiga bör kunna få uppskov enligt samma grunder som värnpliktiga. Särskild lagregel härom synes inte nödvändig.

Jag biträder hovrättens för Nedre Norrland uppfattning att särskild lagregel om befrielse från vapenfri tjänst inte behövs. I den i 6 § nämnda befogenheten för arbetsmarknadsstyrelsen eller annan statlig myndighet att bestämma om tjänstgöringstiderna ligger även befogenhet att besluta i anståndsärenden. I sådana frågor bör överensstämmelse med praxis i fråga om anstånd med värnpliktstjänstgöring eftersträvas.

Närmare bestämmelser om tjänstgöringsskyldighet för värnpliktig, som efter viss värnpliktstjänstgöring övergår till vapenfri tjänst, och för vapenfri, som återgår till vapentjänst, bör tas in i tillämpningsföreskrifterna till lagen. En redogörelse för gällande praxis har lämnats tidigare.

6 §.

Det bör åligga arbetsmarknadsstyrelsen att bestämma om tjänstgöringstiderna och att sköta kallelserna. Styrelsen bör dock kunna överlåta dessa

uppgifter på annan statlig myndighet. Bestämmelser härom har tagits in i förevarande paragraf.

7—9 §§.

Bestämmelser, som i huvudsak motsvarar de i dessa paragrafer upptagna, återfinns i 27 § 3 mom. D., 34, 35 och 38 §§ värnpliktslagen samt i 15 och 16 §§ civilförsvarslagen.

10—13 §§.

Närmare föreskrifter för nämndens verksamhet bör meddelas i särskild instruktion för nämnden. Nämnden bör ha befogenhet att återkalla lämnat tillstånd till vapenfri tjänst. Sådan återkallelse kan — förutom på ansökan av den vapenfrie — bli aktuell om de förhållanden ändras som förelåg när tillståndet gavs. Som exempel på sådana ändrade förhållanden har vapenfriutredningen nämnt att den vapenfrie tar anställning som medför skyldighet för honom att använda vapen. Också på annat sätt kan det framgå att en vapenfrie inte längre har den inställning till bruk av vapen mot annan som är en förutsättning för tillstånd till vapenfri tjänst.

14—21 §§.

Utredningen föreslår bl. a. att vapenfria skall kunna meddelas tillrättavising i samma omfattning som krigsmän och att tillrättavisningsrätten skall utövas av arbetschef eller motsvarande befattningshavare under vilken den felande lyder.

Yttranden. Hovrätten för Nedre Norrland konstaterar att vapenfria i vissa fall kan komma att tjänstgöra under befattningshavare som inte har tjänsteansvar. Det kan enligt hovrättens mening inte vara tänkbart att tillägga sådana befattningshavare förmanskap och bestraffningsrätt. Vidare ifrågasätter hovrätten, om inte stadganden om ansvar för tjänstemissbruk och grovt tjänstefel bör införas i lagen. *Svea hovrätt* uttalar sig i samma riktning. *Militieombudsmannen* anser att bestämmelserna angående omfattningen av tillrättavisningsformerna extratjänst och utgångsförbud är av sådan frihetsinskränkande karaktär att de bör meddelas i lagen och inte i administrativ ordning. Slutligen pekar hovrätten för Nedre Norrland och militieombudsmannen på att den föreslagna lagens och värnpliktslagens straffbestämmelser bör överensstämma.

Departementschefen. De föreslagna ansvarsbestämmelserna m. m. motsvaras för krigsmän av stadgandena i 21 kap. 11, 14 och 18 §§ brottsbalken, 37—39 §§ värnpliktslagen, 14 § lagen om disciplinstraff för krigsmän, 66—69 §§ militära rättegångslagen samt 40 § värnpliktslagen (77 § civilförsvarslagen). Vid överarbetningen av vapenfriutredningens förslag i ämnet har de av remissmyndigheterna framförda synpunkterna beaktats. Bl. a. har sålunda en bestämmelse om ansvar för grovt tjänstefel införts

i lagen. Eftersom vägran att lyda givna order i praxis bedömts som grovt tjänstefel har motsvarighet till bestämmelsen i 21 kap. 1 § brottsbalken inte ansetts nödvändig. Särskild bestämmelse om ansvar för tjänstemissbruk har likaledes ansetts överflödig. Kretsen av befattningshavare som äger ålägga tillrättavisning har angetts i full överensstämmelse med vad som nu gäller enligt 66 § fjärde stycket militära rättegångslagen. Erinran har tagits in om att endast de som är underkastade ämbetsansvar har denna befogenhet. Detta innebär att den som tjänstgör hos en enskild organisation inte kan åläggas tillrättavisning. Däremot kan arbetsmarknadsstyrelsen placera om honom till en statlig myndighet, om organisationen inte kan dra nytta av honom därför att han tredskas. Jag vill slutligen nämna att jag avser att i samband med blivande översyn av värnpliktslagen ta upp den av några remissinstanser väckta frågan om likformiga straffbestämmelser för förseelser som avses i 37—40 §§ värnpliktslagen och i 9 § nu förevarande lag.

Ändringar i brottsbalken m. m.

Enligt mitt förslag skall den vapenfria tjänsten inte betraktas som värnpliktstjänstgöring och förläggs tjänstgöringen i princip utanför krigsmakten. De vapenfria är inte vidare att anse som krigsmän och blir därför inte underkastade för krigsmän gällande straffbestämmelser. Detta medför ändringar i brottsbalken, lagen om disciplinstraff för krigsmän och militära rättegångslagen. För att förhindra att vapenfri tjänstepliktig tas i anspråk med stöd av annan tjänsteplikt föreslås vidare ändringar i civilförsvarslagen, krigssjukvårdslagen och allmänna tjänstepliktslagen. De föreslagna ändringarna i lagen om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. och lagen om semester torde inte fordra särskilda kommentarer från min sida.

Föredraganden hemställer att lagrådets utlåtande över lagförslagen måtte för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller
Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Kerstin Wedelin

Vapenfriutredningens förslag
till
Lag om vapenfria tjänstepliktiga

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 §.

Är bruk av vapen mot annan icke förenligt med värnpliktigs allvarliga personliga övertygelse och skulle sådant bruk för den värnpliktige medföra samvetsnöd, må denne erhålla tillstånd att, i stället för värnpliktstjänstgöring, såsom *vapenfri tjänstepliktig* fullgöra tjänstgöring i den ordning denna lag stadgar (*vapenfri tjänst*).

2 §.

Vapenfri tjänst skall fullgöras utom krigsmakten. Den som fullgör sådan tjänst skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen eller ammunition.

Då värnpliktig första gången ingivit ansökning om vapenfri tjänst, skall han, om han så önskar, vara fri från skyldighet att övas i vapens bruk samt från att bära vapen eller ammunition intill dess ansökningsärendet blivit slutligt avgjort.

3 §.

Vapenfri tjänstepliktig skall uttagas till tjänstgöringsuppgifter, som under krig äro betydelsefulla för samhället, såsom

- a) brandtjänst inom civilförsvaret;
- b) reparationstjänst vid statens järnvägar eller statens vattenfallsverk;
- c) hälsovårds- och sjukvårdstjänst inom det allmänt civila medicinalväsendet;
- d) ekonomi- eller expeditionstjänst, främst vid statlig eller kommunal förvaltning.

Om tjänstgöringstider m. m.

4 §.

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra under en tid av femhundrafyrtio dagar. Tjänstgöringen må fördelas i omgångar över hela värnpliktstiden.

Beslutas med tillämpning av 27 § 2 mom. eller 28 § värnpliktslagen inkallelse av värnpliktiga, må jämväl vapenfri tjänstepliktig inkallas till tjänstgöring, i förstnämnda fall dock under en sammanlagd tid av högst etthundraåttio dagar.

5 §.

Konungen äger besluta huruvida och i vilken ordning avkortning må äga rum, dels i tjänstgöringstid enligt denna lag med hänsyn till redan fullgjord tjänst enligt värnpliktslagen, dels ock i tjänstgöringstid enligt värnpliktslagen med hänsyn till redan fullgjord vapenfri tjänst.

Konungen äger, där synnerliga skäl föreligga, även i andra fall än i första stycket sägs befria från tjänstgöring enligt denna lag.

6 §.

Vapenfri tjänstepliktig, vilken till följd av sjukdom eller skada, vartill tjänstgöringen kan antagas hava varit orsak, icke deltagit i tjänstgöring, äger såsom tjänstgöringstid tillgodoräkna sig den tid, han sålunda varit frånvarande från tjänstgöring.

Konungen äger förordna huruvida och i vilken mån vapenfri tjänstepliktig, som av annan anledning än nu sagts varit frånvarande från tjänstgöringen, äger tillgodoräkna sig tiden för frånvaro såsom tjänstgöringstid.

7 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som kallats till tjänstgöring, är skyldig att efterkomma kallelsen. Är han av laga förfall hindrad att inställa sig, skall han så snart ske kan anmäla förfallet till den myndighet, som utfärdat kallelsen.

I avseende å tjänstgöringen skall han ställa sig till efter rättelse de föreskrifter, som meddelas honom av den myndighet eller organisation, hos vilken han tjänstgör.

8 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som ej fullgör tjänstgöring, är skyldig att så snart hans postadress ändras vidtaga sådan åtgärd att postförsändelse från myndighet, under vilken han lyder, utan dröjsmål kan komma honom till handa.

9 §.

Det åligger vapenfri tjänstepliktig att utkvittera postförsändelse från myndighet, under vilken han lyder, samt att taga del av försändelsens innehåll.

10 §.

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att lämna vederbörande myndighet erforderliga upplysningar rörande personliga förhållanden av betydelse för hans tjänst.

11 §.

I fråga om vapenfri tjänstepliktigs förmåner i samband med tjänstgöring samt om ersättning i anledning av skada, som han ådragit sig under tjänstgöringen, gäller vad Konungen därom stadgar.

Om prövningen av tillståndsärende

12 §.

Ansökan om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst prövas av en särskild nämnd. Nämnden skall bestå av sju ledamöter, av vilka en, tillika ordförande, skall vara eller hava varit ordinarie innehavare av domarämbete, en skall vara psykolog och två skola vara präster, den ene inom svenska kyrkan och den andre inom annat trossamfund.

Ledamot av nämnden förordnas av Konungen för viss tid. För ledamot förordnar Konungen en eller flera suppleanter. Suppleant skall uppfylla för ledamot stadgade behörighetsvillkor.

13 §.

Såsom nämndens beslut gäller den mening, varom de flesta förenat sig. Nämnden är ej beslutför med mindre samtliga ledamöter eller suppleanter för dem deltaga i avgörandet.

Mot ledamot av nämnden gälla samma jäv som i fråga om domare.

14 §.

Nämnden äger återkalla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst när den tjänstepliktige ansöker därom eller eljest ändrade förhållanden därtill föranleda.

15 §.

Konungen äger i särskilda fall, utan hinder av att ansökan icke gjorts, besluta att värnpliktig skall fullgöra vapenfri tjänst.

Ansvarsbestämmelser m. m.

16 §.

Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes vapenfri tjänstepliktig

- a) som olovligen avviker eller utebliver från det ställe, där han skall tjänstgöra eller vistas;

- b) som vägrar eller underlåter att lyda förmans order eller otillbörligen uppehåller orderns fullgörande och det ej är uppenbart att ordern icke angår tjänsten.

Är brottet med hänsyn till omständigheterna att anse som grovt, dömes till fängelse i högst två år.

17 §.

Vapenfri tjänstepliktig, som av försummelse, oförstånd eller oskicklighet åsidosätter vad honom åligger enligt reglementen, instruktioner eller andra

allmänna bestämmelser, särskilda föreskrifter eller tjänstens beskaffenhet, dömes, där ej gärningen eljest medför påföljd enligt denna lag, till böter eller fängelse i högst sex månader.

18 §.

Den som utan laga förfall underlåter att fullgöra skyldighet, som i 8—10 §§ sägs, dömes till böter.

19 §.

Begår vapenfri tjänstepliktig brott, som i 16 och 17 §§ sägs, och är brottet att anse som ringa, må den felande i stället för straff åläggas tillrättavisning i form av varning, extratjänst eller utgångsförbud.

Rätt att ålägga tillrättavisning tillkommer arbetschef eller motsvarande befattningshavare, under vilken den felande lyder.

Vill vapenfri tjänstepliktig begära omprövning av honom ålagd tillrättavisning, skall han därom göra framställning till myndighet, som Konungen bestämmer.

20 §.

Utebliver vapenfri tjänstepliktig utan anmält laga förfall från honom ålagd tjänstgöring, till vilken han blivit kallad i vederbörlig ordning, eller avviker han olovligen därifrån, må han på framställning av den myndighet, under viken han lyder, omedelbart hämtas på egen bekostnad genom polismyndighets försorg.

21 §.

Beslut, som meddelats av den i 12 § angivna nämnden, må överklagas hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till försvarsdepartementet inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet.

22 §.

Konungen äger till myndighet, som Konungen bestämmer, uppdraga att besluta om vapenfri tjänstepliktigs uttagning och tjänstgöring samt meddelar de närmare föreskrifter i övrigt, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den — — —.

Genom lagen upphäves, med den begränsning som följer av vad nedan stadgas, lagen den 26 mars 1943 (nr 121) om vapenfria värnpliktiga.

Vad i nya lagen stadgas om vapenfri tjänstepliktig skall äga tillämpning jämväl beträffande värnpliktig, som före lagens ikraftträdande erhållit tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst; dock att följande bestämmelser skola iakttagas.

1. Konungen äger förordna, att uttagning till tjänstgöring vid krigsmak-

ten enligt äldre lag alltjämt skall bestå. Värnpliktig, som uttagits till sådan tjänstgöring, skall dock äga rätt att, om han så önskar, överföras till tjänstgöring enligt den nya lagen.

2. Äldre bestämmelser om utbildningstid skola alltjämt tillämpas beträffande värnpliktig, som påbörjat vapenfri tjänstgöring före ikraftträdandet av denna lag.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 18 mars 1966.

N ä r v a r a n d e :

f. d. justitierådet LIND,
justitierådet Y. SÖDERLUND,
regeringsrådet ÅBJÖRNSSON,
justitierådet BRUNNBERG.

Enligt lagrådet denna dag tillhandakommet utdrag av protokoll över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 11 mars 1966, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till 1) *lag om vapenfri tjänst*, 2) *lag om ändrad lydelse av 21 kap. 20 § brottsbalken*, 3) *lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän*, 4) *lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)*, 5) *lag om ändrad lydelse av 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74)*, 6) *lag om ändrad lydelse av 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688)*, 7) *lag om ändrad lydelse av 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83)*, 8) *lag angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m.* och 9) *lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester*.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsassessorn Carl-Ivar Skarstedt.

Lagrådet yttrade: Lagrådet har att avge utlåtande över förslag till lag om vapenfri tjänst och förslag till därmed sammanhängande ändringar i åtskilliga gällande lagar. Lagrådet har icke någon erinran mot den sålunda föreslagna lagstiftningen.

Ur protokollet:
Thomas Krook

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den
25 mars 1966.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärenden NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, EDENMAN, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, lagrådets den 18 mars 1966 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 11 mars 1966 remitterade förslagen till

- 1) *lag om vapenfri tjänst,*
- 2) *lag om ändrad lydelse av 21 kap. 20 § brottsbalken,*
- 3) *lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän,*
- 4) *lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),*
- 5) *lag om ändrad lydelse av 13 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74),*
- 6) *lag om ändrad lydelse av 8 § krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 (nr 688),*
- 7) *lag om ändrad lydelse av 11 § allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83),*
- 8) *lag angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m.,*
- 9) *lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester.*

Föredraganden anmäler att lagrådet lämnat förslagen utan erinran och anför.

Vid behandlingen i statsrådet den 11 mars 1966 föreslog jag en omläggning av den vapenfria tjänsten men jag tog inte upp kostnaderna för reformen. Dessa kostnader bör — bortsett från kostnaderna för vapenfrinämnden — belasta elfte huvudtiteln. För de närmaste tre budgetåren bör emellertid övergångsvis kostnaderna slutligt bestridas från fjärde huvudtiteln. För budgetåret 1966/67 bör kostnaderna i sin helhet belasta fjärde huvud-

titeln i samma ordning som motsvarande kostnader för de värnpliktiga. Beträffande sistnämnda kostnader har medelsanvisning redan begärts i prop. 1966:1 (bil. 6). Medelsbehovet för de personalförstärkningar, som under budgetåret 1966/67 blir nödvändiga inom arbetsmarknadsstyrelsen till följd av dennas utvidgade verksamhet vid överföringen av huvudmannskapet för de vapenfria, bör dock tillgodoses genom omföring av medel från fjärde huvudtitelns förslagsanslag Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl. till det under elfte huvudtiteln uppförda förslagsanslaget Arbetsmarknadsstyrelsen: Avlöningar. Jag uppskattar i avvaktan på att erfarenheter vinnas av det nya systemet behovet av personalförstärkningar hos styrelsen till två tjänstemän. För budgetåren 1967/68 och 1968/69 bör under elfte huvudtiteln föras upp ett eller flera anslag för vapenfriverksamheten, till vilka anslag medel omförs från anslag under fjärde huvudtiteln. Kostnaderna för vapenfrinämnden bör bestridas från fjärde huvudtitelns förslagsanslag Vissa nämnder m. m. Slutligen vill jag erinra om att vapenfriutredningen gett uttryck för den principiella uppfattningen att de myndigheter som anlitar vapenfria i arbeten, för vilka myndigheterna i annat fall skulle ha fått vidkännas direkta utgifter, i viss skälig omfattning bör utge ersättning till staten för anlitage av denna arbetskraft. Frågan härom liksom frågan om bestridandet av de olika utbildningsmyndigheternas kostnader bör emellertid utredas ytterligare och jag är därför inte beredd att nu framlägga förslag i ämnet. Merkostnaderna för luftfartsstyrelsen och civilförsvarsstyrelsen för utbildning av vapenfria beräknas för budgetåret 1966/67 bli av tämligen begränsad omfattning med hänsyn till att antalet vapenfria som skall tas ut i brandtjänst förutsätts bli i huvudsak oförändrat.

De i stadsrådsprotokollet för den 11 mars 1966 och i det föregående angivna grunderna för den vapenfria tjänsten bör underställas riksdagen för godkännande.

Såsom framgår av statsrådsprotokollet för den 11 mars 1966 föreslår jag att de vapenfria får samma förmåner i fråga om avlöning, familjebidrag, grupplivförsäkring m. m. som värnpliktiga i allmänhet. Grundläggande bestämmelser om de värnpliktigas ekonomiska förmåner återfinns i värnpliktsavlöningskungörelsen den 12 september 1958 (nr 485) och familjebidragsförordningen den 29 mars 1946 (nr 99). Föreskrifter om ersättning i anledning av skada eller sjukdom, som värnpliktig ådragit sig under tjänstgöring, ges i militärsättningsförordningen den 2 juni 1950 (nr 261). Värnpliktig åtnjuter grupplivförsäkringsskydd enligt kungörelsen den 5 juni 1963 (nr 243) om grupplivförsäkring åt värnpliktiga m. fl. Vissa särskilda bestämmelser gäller för värnpliktiga enligt 3 kap. 15 § och 19 kap. 2 § lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, 70 § 2 och 3 mom. lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen, 35 § 2 och 3 mom. kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253), 48 § 2 mom. uppbördsförord-

ningen den 5 juni 1953 (nr 272) och anvisningarna till **paragrafen** samt punkt 6 i anvisningarna till 32 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370). Med hänsyn till att de vapenfrias tjänstgöring inte längre skall anses som värnplikttjänstgöring utan träder i stället för denna som en särskild tjänsteplikt kan de angivna bestämmelserna inte utan vidare tillämpas på de vapenfria. Behov av andra författningsändringar kan komma att föreligga än som nu kunnat förutses. Chefen för socialdepartementet har anmält frågan om ändring i lagen om allmän försäkring medan chefen för finansdepartementet denna dag anmäler frågan om ändring i kommunalskattelagen. Fråga om ändring i lagen om val till riksdagen och kommunala vallagen torde få behandlas senare. Kungl. Maj:t bör i övrigt under de förutsättningar jag angett tidigare äga utfärda bestämmelser om ekonomiska förmåner m. m. åt vapenfria och i samband därmed äga utfärda annan författning än lag eller vidtagna erforderliga ändringar i andra med riksdagen beslutade eller med stöd av dess beslut utfärdade författningar än lag.

De till lagrådet remitterade lagförslagen bör nu föreläggas riksdagen med vissa mindre, redaktionella jämkningar.

Föredraganden hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att

dels godkänna de grunder för den vapenfria tjänsten som angetts i statsrådsprotokollet för den 11 mars 1966 och i detta protokoll,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att under de förutsättningar jag angett utfärda bestämmelser om ekonomiska förmåner m. m. åt vapenfria tjänstepliktiga,

dels anta lagförslagen.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Göran Westlund